

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės ir ES teisės katedra**

Jolitos Mickevičienės,
V kurso, tarptautinė teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

**Užsienio arbitražų sprendimų pripažinimas
Lietuvos Respublikoje**

Vadovas: doc. dr. Dalia Foigt
Recenzentas: asist. Radvilė Čiricaitė

Klaipėda 2007

TURINYS

Įžanga.....	2 psl.
1. Bendrosios užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo savybės.....	4 psl.
1.1. Užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo tarptautiniu mastu reguliavimo istorinė raida.....	5 psl.
1.2. Užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir įvykdymo sąvokos.....	9 psl.
2. Bendrieji užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo teisiniai pagrindai pagal 1958 m. Niujorko konvenciją.....	11 psl.
2.1. Užsienio valstybių teismų praktika dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir Niujorko konvencijos taikymo.....	19 psl.
3. Užsienio arbitražų sprendimų pripažinimas pagal Lietuvos nacionalinę teisę.....	37 psl.
3.1. Lietuvos apeliacinio teismo praktika dėl prašymų pripažinti užsienio arbitražų sprendimus.....	43 psl.
3.2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika dėl prašymų pripažinti užsienio arbitražų sprendimus.....	45 psl.
4. Užsienio arbitražų sprendimų vykdymas.....	57 psl.
Išvados ir apibendrinimai.....	61 psl.
Santrauka anglų kalba.....	64 psl.
Panaudotos literatūros sąrašas.....	65 psl.

IŽANGA.

Šio darbo tikslas - išanalizuoti užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo raidą, tarptautinę ir Lietuvos praktiką bei, kiek tai leidžia magistro darbo apimtis, identifikuoti šio klausimo problemas bei nurodyti galimus jų sprendimo būdus.

Nagrinėjant ginčus arbitražiniame teisme svarbu ne tik priimti teisėtą ir pagrįstą šalims sprendimą, bet ir įgyvendinti arbitražo sprendime suformuluotą įsipareigojimą. Tai reiškia, kad laimėjusiai ginčą šaliai arbitražo procesas dar nesibaigia, nes pažeistos teisės bus atkurtos tik tada, kai atsakovas ieškovo naudai įvykdys arbitražo sprendime nurodytus reikalavimus.

Šiame darbe ir pabandyčiau atskleisti užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo sąlygas bei apžvelgti užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo aktualijas, Lietuvos teismų praktiką šiuo klausimu, aptarti atsirandančias naujas tendencijas užsienio arbitražų sprendimų pripažinime ir įgyvendinime bei jau nusistovėjusių užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo teisminę praktiką.

Lietuvoje neturėtų būti sunku spręsti klausimus dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo dėl šių priežasčių: pirma, Lietuvoje dar 1995 m. pradžioje ratifikuota 1958 m. Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo (toliau – 1958 m. Niujorko konvencija). Antra, 1996 m. balandžio 2 d. priimtas Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (toliau – Komercinio arbitražo įstatymas). Šis įstatymas buvo rengiamas vadovaujantis 1985 m. Pavyzdiniu tarptautinio komercinio arbitražo įstatymu (toliau – UNCITRAL pavyzdinis įstatymas). Taigi Lietuva priskiriama prie grupės valstybių, kurios perkėlė į savo nacionalinę teisę UNCITRAL pavyzdinio įstatymo nuostatas (šiai grupei priklauso tokios valstybės: Australija, Austrija, Danija, Graikija, Ispanija, Japonija, Lenkija, Kanada, Rusija, Vokietija ir kt.). Tačiau kokybiškos nacionalinės teisės arbitražo plėtotei nepakanka. Ne mažiau svarbus arbitražo populiarumui yra teismų praktikos veiksnys.

Būtent nuo teismų požiūrio į užsienio arbitražų sprendimų pripažinimą, nuo to, kaip teismai taikys tarptautinės ir nacionalinės teisės šaltinius šioje srityje, iš dalies priklauso, ar sudarant sutartis su užsienio subjektais bus numatyta arbitražinė išlyga ar ne.

Jeigu valstybė leidžia ginčus spręsti arbitražu, suprantama, iš to seka leidimas kreiptis dėl priimtų sprendimų pripažinimo. Vis dėl to, užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo klausimas yra šiek tiek problematiškas. Kiekviena valstybė suinteresuota užtikrinti, kad būtų pripažinti tik teisingi sprendimai, ar, kitais žodžiais tariant, suinteresuota nesuteikti paramos savo prievartos galiomis neteisingsiems procesams. Valstybė taip pat suinteresuota išlaikyti tam

tikrus esminius standartus; ji gali, pavyzdžiui, atsisakyti pripažinti užsienio arbitražų sprendimus, kurie skatina veikas, nesuderinamas su toje valstybėje vyraujančiais esminiais moraliniais principais ir pan. Dėl šių priežasčių skiriasi nacionaliniai įstatymai, nustatantys sąlygas sprendimams, priimtiems kitose valstybėse esančių arbitražo teismų, kurių proceso nebuvo galima kontroliuoti, pripažinti.

Taip pat įmanoma, kad valstybė bus priėmusi nacionalinį įstatymą dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo, kuris yra išimtinai valstybės reikalas, nepriklausomas nuo bet kokio tarptautinio režimo.

Iš anksto darant prielaidą, kad nors užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo klausimas Lietuvoje yra sureguliuotas, įstatymų netobulumai ir skirtingas arbitražinių teismų sprendimų vykdymo pagrindų traktavimas teismuose ne visada užtikrina sėkmingą tų sprendimų pripažinimą ir vykdymą.

Tyrimo objektas. Užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo teisminė praktika Lietuvos Respublikoje, užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo kitose šalyse tendencijos, Niujorko konvencijos taikymas sprendžiant prašymus dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo.

Tyrimo dalykas. Užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo esmę atskleidžiantys teisės aktai, teismų praktika, mokslinė literatūra, statistiniai duomenys.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo sąvoką, užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo kitose šalyse istorinę raidą;
2. Išsiaiškinti Lietuvos teismų praktiką sprendžiant užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo aktualijas;
3. Atskleisti užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo mechanizmo spragas bei pateikti tyrimu pagrįstas galimas sprendimų kryptis.

Tyrimo šaltiniai. Užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo klausimą galima nagrinėti tarptautiniu bei nacionaliniu lygiu. Pasirenkant tyrimo šaltinius, buvo atsižvelgta į tai, kad reguliuodama ir įtvirtindama užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo klausimus, Lietuva remiasi kitų valstybių patirtimi. Todėl rengiant darbą buvo naudojami šie šaltiniai: 1958 metų Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo; 1961 metų Europos konvencija dėl tarptautinio komercinio arbitražo; Jungrinių tautų tarptautinės prekybos teisės komisijos (UNCITRAL) pavyzdinis įstatymas; 1993 metų Tarptautinių prekybos rūmų (ICC) arbitražo taisyklės; Amerikos arbitražo asociacijos (AAA) tarptautinio arbitražo taisyklės (su pakeitimais, galiojančiais nuo 1993 m. lapkričio 1 d.); Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas ir kiti teisės aktai; taip pat įvairūs statistiniai duomenys, teismų praktika ir mokslinė literatūra.

Tyrimo metodai. Atsižvelgiant į darbo problematiką ir jame keliamus uždavinius, bei siekiant visapusiškai išnagrinėti tyrimo dalyką, šiame darbe taikomi tiek teoriniai (lyginamasis, sisteminis, loginis, indukcijos, dedukcijos), tiek empiriniai (dokumentų analizės) tyrimo metodai. Taikant lyginamąjį metodą lyginami Lietuvos, užsienio valstybių bei Jungtinių Tautų teisiniai dokumentai, skirtingos mokslinės koncepcijos. Teisiniai dokumentai analizuojami ir interpretuojami naudojant loginį, sisteminių ir dokumentų analizės metodus. Taikant empirinį dokumentų analizės metodą išanalizuota nemažai bylų, išnagrinėtų įvairių užsienio valstybių teismuose sprendžiant užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo klausimus. Indukcijos, dedukcijos bei loginio metodų pagalba daromos atitinkamos išvados bei formuluojami pasiūlymai.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, keturios dalys, išvados ir pasiūlymai. Kiekviena darbo dalis suskirstyta į skyrius pagal nagrinėjamų klausimų pobūdį. Pabaigoje pridedama santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, literatūros sąrašas.

1. BENDROSIOS UŽSIENIO ARBITRAŽŲ SPRENDIMŲ PRIPAŽINIMO IR VYKDYMO SAVYBĖS

1.1. UŽSIENIO ARBITRAŽO SPRENDIMŲ PRIPAŽINIMO IR ĮGYVENDINIMO TARPTAUTINIŲ MASTŲ REGULIAVIMO ISTORINĖ RAIDA

Priimti tarptautinius teisinius dokumentus, reguliuojančius užsienio arbitražų sprendimų pripažinimą, valstybes skatino intensyviai besivystanti tarptautinė prekyba bei didėjantis poreikis vystyti alternatyvų komercinių ginčų sprendimo būdą. Nacionaliniai įstatymai ginčų sprendimą arbitražiniame teisme reguliavo skirtingai, o ypač arbitražinių išlygų ir užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo srityje. Svarbiausia, kad nacionaliniai įstatymai nenumatydavo arbitražinių išlygų ir arbitražo sprendimo, priimto užsienio valstybėje, privalomos galios. Todėl XX a. 3-ajame dešimtmetyje atsirado poreikis sureguliuoti arbitražinės išlygos ir arbitražo sprendimo vykdymo klausimus tarptautiniu mastu.

Pirmas tarptautinis teisinis dokumentas, reguliavęs arbitražinės išlygos klausimus, buvo priimtas, iniciavus Tarptautinių prekybos rūmų tarybai, Tautų Sąjungoje – 1923 m. Ženevos protokolas dėl arbitražinių išlygų¹. Protokolą ratifikavo daugiau kaip 35 valstybės (dauguma Europos). Ženevos protokolo 3 p. nuostata skelbia, kad arbitražo sprendimo pripažinimo klausimas paliekamas spręsti pasirašiusiai protokolą valstybei, kurioje užsienio arbitražo sprendimas turėjo būti pripažįstamas ir vykdomas. Tokia nuostata neužtikrino užsienio arbitražų sprendimo privalomo vykdymo, nepaisant jo priėmimo vietos. Tačiau Ženevos protokolas svarbus tuo, kad pirmą kartą buvo pripažinta, kad nacionaliniai įstatymai negali efektyviai reguliuoti tarptautinio komercinio arbitražo proceso. Be to buvo pastebėta, kad nesuteikus užsienio arbitražo sprendimui privalomos galios, tokio sprendimo nebus galima efektyviai įgyvendinti užsienio valstybėje.

Tarptautinių prekybos rūmų tarybai iniciavus, 1927 m. Tautų Sąjungoje buvo priimtas kitas tarptautinis dokumentas, reguliuojantis užsienio arbitražų sprendimų vykdymą – Ženevos konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų vykdymo². Ženevos konvencija buvo tarsi priedas prie Ženevos protokolo, nes Jungtinės Tautos nutarė, kad šiuos du dokumentus reikia laikyti kaip vieną dokumentą. Dėl šios priežasties Ženevos konvenciją galėjo pasirašyti tik tos šalys, kurios buvo pasirašiusios Ženevos protokolą.

¹ Žr. Geneva Convention on the Execution of Foreign Arbitral Awards, Ženeva, 1927-09-26, publikuota 52 L.N/T.S. nr. 2096 (toliau – Ženevos konvencija).

² Ženevos protokolas, 3 p

Tai sumažino jos efektyvumą, nes iš valstybių buvo atimta galimybė pasirašyti tik konvenciją.

Nors Ženevos konvencija tuo metu buvo vienas iš pagrindinių dokumentų, reguliuojančių užsienio arbitražų sprendimų vykdymą, ji neužtikrino efektyvaus užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo. Užsienio arbitražų sprendimų pripažinimą labiausiai „apsunkindavo“ Ženevos konvencijos 1 straipsnio (d) dalies nuostata, numatanti, kad šalis, siekianti įgyvendinti arbitražo sprendimą, turi kreiptis į arbitražo vietos teismą tam, kad gautų teisminį patvirtinimą, jog arbitražo sprendimas yra „galutinis“. Tokį teisminį patvirtinimą reikėjo pateikti valstybės, kurioje šalis norėjo įgyvendinti arbitražo sprendimą, teismui³. Ši sistema buvo vadinama dvigubo *exequatur* arbitražo sprendimų pripažinimo sistema. Be to, arbitražų sprendimų pripažinimą apsunkindavo Ženevos konvencijos 3 straipsnyje sudarytos palankios sąlygos vykdymo procedūros vilkinimui: jei šalys įrodydavo, kad yra pagrindų, leidžiančių ginčyti arbitražo sprendimo galiojimą, teismas galėdavo atsisakyti pripažinti tokį sprendimą. Be to, Ženevos konvencija numatė ieškovo pareigą įrodyti arbitražo sprendimo galiojimą. Šiuo metu Ženevos protokolais ir Ženevos konvencija neturi jokios reikšmės, nes valstybei, pasirašiusiai Niujorko konvenciją, šie teisiniai aktai netenka galios⁴.

Niujorko konvencijos istoriją būtų galima pradėti nuo 1953 m., kai Tarptautiniai prekybos rūmai pasiūlė paruošti naują konvenciją, kuri panaikintų Ženevos konvencijos netobulumus ir pateiktų vieningą ir efektyvų tarptautinį arbitražų sprendimų pripažinimo standartą. Jungtinių Tautų ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas pavedė *ad hoc* paruošti naujos Konvencijos projektą. 1958 m. sausio 17 d. buvo priimta JT konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo, kuri įsigaliojo 1959 m. birželio 7 d. Konvencija ne iš karto buvo pripažinta tarptautiniu mastu, tačiau dabar ji tapo vienu svarbiausių tarptautinių teisiniu dokumentu, reguliuojančiu užsienio arbitražų sprendimų pripažinimą ir vykdymą, nes prie jos prisijungė 134 valstybės (žr. <http://www.tprl.lt/arbitrazas.php>). Pagrindinis veiksnys, paskatinęs valstybes ją pasirašyti, buvo ir yra valstybių noras vystyti tarptautinių komercinių ginčų sprendimą arbitražiniame teisme, o tai galima pasiekti tik valstybėms susitarus dėl arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo vienodų standartų.

Niujorko konvencija nereikalauja, kad būtų pripažinti tik Konvenciją pasirašiusioje valstybėje priimti arbitražo sprendimai. Pagal Konvenciją, gali būti pripažinti bet kurioje užsienio valstybėje priimti arbitražo sprendimai. Niujorko konvencija panaikino dvigubo *exequatur*, arbitražo vietos teismo teismo patvirtinimo, reikalavimą.

³ Žr. Ženevos konvencija 1 str., 2 p.

⁴ Žr. Ženevos konvencija .

Be to, Niujorko konvencijoje buvo sumažintas arbitražo sprendimų peržiūros ir pripažinimo atsisakymo pagrindų skaičius.

Ženevos konvencijos 2 straipsnio 2 dalis, numatanti, kad arbitražo sprendimui neapimant visų klausimų, pateiktų arbitražiniam teismui išspręsti, teismas, kuriam pavesta nagrinėti užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo klausimą, gali atsisakyti spręsti ginčą, ir 3 straipsnis, numatantis galimybę nepripažinti arbitražo sprendimo, jeigu yra pagrindų, leidžiančių ginčyti arbitražo sprendimo galiojimą, nebuvo įtraukti į Niujorko konvenciją. Niujorko konvencija nustatė atsakovui pareigą įrodyti, kad arbitražo sprendimas negalioja, buvo panaikintas, ar atidėtas. Niujorko konvencija suteikė vienodą statusą *ad hoc* ir institucinio arbitražo sprendimams. Nors Niujorko konvencija ir numato universalų arbitražo sprendimų pripažinimą, vis dėlto ji nereguliuoja kai kurių svarbių dalykų. Tai yra, Konvencija:

1) nenumato jokio tarptautinio mechanizmo, kuris padėtų užtikrinti užsienio arbitražo sprendimo valstybėje, kurioje jis priimtas, galiojimą; tai palikta sureguliuoti nacionaliniams įstatymams,

2) nereguliuoja arbitražo sprendimo motyvavimo klausimo;

3) nereguliuoja arbitražo sprendimo anuliavimo pagrindų (anuliavimo pagrindų numatymas apribotų vykdymo valstybės galimybes atsisakyti pripažinti ir arbitražo sprendimą, jeigu arbitražo sprendimas panaikintas ne Konvencijoje nurodytu būdu).

Šie Niujorko konvencijos trūkumai bei skirtinga komercinių arbitražų veiklos reguliavimo praktika vertė valstybes ieškoti geresnių tarptautinio šios srities sureguliuavimo būdų. 1961 m. birželio 21 d. dvidešimt dvi Rytų ir Vakarų Europos valstybės, specialiaame susitikime priėmė Europos konvenciją dėl tarptautinio komercinio arbitražo, kuria buvo siekiama papildyti Niujorko konvencijos nuostatas bei pagerinti Rytų-Vakarų prekybos ginčų reguliavimą⁵. Vėliau šios konvencijos nuostatos buvo visuotinai pripažintos. Jomis buvo remiamasi kuriant UNCITRAL pavyzdinį įstatymą. Valstybės į jas atsižvelgdavo ruošdamos savo nacionalinius arbitražo įstatymus. Vis dėlto ši Konvencija tebėra regioninis dokumentas — ji yra taikoma tik tose regioninėse ribose, kurios yra priskirtos Jungtinių Tautų Ekonomikos komisijai Europoje; ją pasirašė tik dvidešimt septynios valstybės.

Taip pat paminėtina, kad nors Europos konvencija ir numato arbitražo sprendimo motyvaciją (kas nebuvo sureguliuota Niujorko konvencijoje), ji nereglamentuoja užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo.

⁵ Žr. European Convention On International Commercial Arbitration (toliau Europos konvencija), Ženeva, 1961-04-21, publikuota 484 U.N.T.S. 349 (1963-1964), Nr. 7041.

Niujorko konvencijos ir kitų Konvencijų numatytas ginčo sprendimo mechanizmas netenkino investitorių, sudarančių investicijų sutartis su valstybėmis. Šalys dažnai pasinaudodavo suverenaus imuniteto principu prieš iškeltus ieškinius. Norint paskatinti investavimą į besivystančias šalis, 1965 metais buvo priimta Konvencija dėl investicinių ginčų išsprendimo tarp valstybių ir kitų valstybių piliečių (ICSID)⁶. Konvenciją priėmė Rekonstrukcijos ir Vystymo Tarptautinio Banko (IBRD) vadovai. Taip pat buvo įsteigtas Tarptautinis centras Investicijų Ginčų Išsprendimui Vašingtone. Nors Konvenciją pasirašė daugiausiai šalių (tarp jų ir Lietuva) lyginant su kitomis konvencijomis dėl komercinių arbitražų (126 šalys ratifikavo, 13 šalių pasirašė), jos taikymo apimtis yra ribota. Nuo Niujorko konvencijos ir kitų konvencijų ši konvencija skiriasi tuo, kad:

- 1) ji taikoma tik investicijų ginčams tarp valstybių ir kitų valstybių piliečių raštu sutikusiems pateikti ginčą spręsti Centrai;
- 2) ji numato nuo vietos teismų sistemos visiškai nepriklausomą ginčų sprendimų sistemą.

Nepriklausoma ginčų sprendimo sistema turi šiuos bruožus:

1. Pasirašydama sutartį kiekviena valstybė įsipareigoja, kad arbitražo sprendimai bus "galiojantys" šalims ir jų nebus negalima apskūsti kitokia, nei numatyta Konvencijoje tvarka (53(1) str.). Ši tvarka numato, kad arbitražo sprendimus gali peržiūrėti tik Centro *ad hoc* ekspertų grupės pagal Generaliniam Sekretoriui pateiktą rašytinį prašymą ir tik dėl faktų, kurie nebuvo anksčiau žinomi ir kurių nustatymas žymiai įtakotų arbitražo sprendimą. Šalys turi kreiptis per tris metus nuo sprendimo priėmimo arba tuojau pat po šių faktų nustatymo⁷.

2. Arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo stadijoje nacionaliniai teismai atlieka tik ribotą vaidmenį. Konvencijos 54 straipsnis numato, kad kiekviena konvenciją pasirašiusi valstybė įsipareigoja pripažinti arbitražo sprendimą kaip "galiojantį" ir vykdyti arbitražo sprendime numatytus piniginius įsipareigojimus savo teritorijoje, tarytum tai būtų galutinis šios valstybės teismo sprendimas. Arbitražo sprendimas turi būti vykdomas pagal vykdymo valstybės teisę.

⁶ Žr.: Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and nationals of Other States (toliau – ICSID), Vašingtonas, 1965ž03-18, publikuota 17 U.S.T.1270, T.I.A.S. No.6090, 575 U.N.T.S. 159.

⁷ Žr.: ICSID, 51 str.

ISCID konvencija numato skirtingas arbitražo sprendimų įgyvendinimo nuostatas nei Niujorko konvencija. Niujorko konvencija šiems arbitražo sprendimams netaikoma, nes laikoma, kad ICSID konvencija yra *lex specialis* Niujorko konvencijos atžvilgiu, todėl negalima remtis nė vienu iš atsisakymo pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą pagrindų, numatytų Niujorko konvencijoje. Arbitražo sprendimą, priimtą remiantis ICSID konvencija, teismai gali atsisakyti pripažinti ir vykdyti, taikant absoliutaus imuniteto principą (55 str.)⁸.

Pakankami svarbus tarptautinis teisinis dokumentas yra UNCITRAL pavyzdinis įstatymas. Tai – tarptautinis rekomendacinio pobūdžio aktas, turėjęs didelę įtaką nacionalinių arbitražo įstatymų unifikavimui. Jis reguliuoja visą tarptautinių komercinių ginčų sprendimo arbitražiniame teisme procesą, o VIII skyrius yra skirtas arbitražo sprendimų pripažinimui. UNCITRAL projekto rengimo grupė, atsižvelgdama į tai, kad dauguma valstybių yra ratifikavusios Niujorko konvenciją, stengėsi nenutolti nuo Niujorko konvencijoje numatytų arbitražo sprendimo pripažinimą reguliuojančių normų. Užsienio arbitražų sprendimų pripažinimą reguliuojančios normos šiek tiek skiriasi, bet jos iš esmės nepažeidžia Niujorko konvencijos nuostatų:

1. Pavyzdinis aktas skiria pripažinimą nuo vykdymo, t. y. arbitražo sprendimas pripažįstamas automatiškai, netgi šaliai nesikreipiant į teismą.

2. Pavyzdinis aktas nenumato asmenų, kurie turi „tinkamai įforminti vertimą“, nes projekto grupė tai pripažino kaip "per daug detalių ir problematišką" reikalavimą.

3. Pavyzdiniame akte buvo atsisakyta Niujorko konvencijos 5 straipsnio 1 punkte numatytos šalių neveiksmumui "taikomos teisės" nuostatos, nes tai „nepilna arba klaidinanti“ nuostata. Ji nukreipia į skirtingą materialinę teisę: šalių gyvenamosios vietos teisę, nuolatinės gyvenamosios vietos teisę ar vietos, kur šalys gavo pilietybę, teisę.

1.2. UŽSIENIO ARBITRAŽŲ SPRENDIMŲ PRIPAŽINIMO IR ĮVYKDYMO SĄVOKOS

Nagrinėjant ginčus arbitražiniame teisme svarbu ne tik priimti teisėtą ir pagrįstą šalims sprendimą, bet ir pripažinti arbitražo sprendime suformuluotą įsipareigojimą.

⁸ Žr.: ISCID 55 str.

Tai reiškia, kad laimėjusiai ginčą šaliai arbitražo procesas dar nesibaigia, nes pažeistos teisės bus atkurtos tik tada, kai atsakovas ieškovo naudai įvykdys arbitražo sprendime nurodytus reikalavimus.

Užsienio arbitražų sprendimų pripažinimas – tai tokios teisinės galios suteikimas užsienyje priimtam arbitražo sprendimui, kokia turi Lietuvos Respublikos teritorijoje priimti arbitražo sprendimai. Nustačiau, kad užsienio arbitražų sprendimų pripažinimas yra būtina arbitražo sprendimo vykdymo prielaida, kad Lietuvos Respublikoje gali būti vykdomi tik pripažinti užsienio arbitražo sprendimai, nes tik pripažintas arbitražo sprendimas įgyja *res judicata* galią ir tampa vykdytinas.

Arbitražo sprendimo pripažinimo sąvokos nereikėtų tapatinti su sprendimo vykdymo sąvoka. Sprendimo pripažinimo sąlyga yra platesnė nei vykdymo. Vykdomi tik tie sprendimai, kuriems yra taikoma valstybės prievarta. Atvirkščiai, arbitražų sprendimai yra pripažįstami visi, nes jie įtakoja šalių teisinius santykius. Pavyzdžiui, atsakovui kreipiantis į teismą dėl arbitražo sprendimo pripažinimo, priimtai teismo nutarčiai dėl arbitražo sprendimo pripažinimo nereikalingas priverstinis vykdymas, nes teisinį efektą sukelia pati nutartis.

Arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo sąlygų taip pat nereikėtų tapatinti. Arbitražo sprendimų pripažinimas reiškia, kad jam suteikiama teisinė galia kokioje nors valstybėje. Nuo užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo momento ginčas tarp šalių laikomas baigtu, t.y. užsienio arbitražo sprendimas įgauna *res judicata* reikšmę: šalys negali kreiptis dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu ne tik arbitražo vietoje, bet ir valstybėje, kurioje arbitražo sprendimas yra pripažintas⁹. Užsienio arbitražo sprendimo pripažinimas yra svarbesnis arbitražą laimėjusiam atsakovui, nes užsienio arbitražo sprendimo pripažinimas užkirstų ieškovui kelią pradėti naujus teisminius ar arbitražinius procesus prieš atsakovą. Ginčą laimėjusiam ieškovui svarbus ne tik užsienio arbitražo sprendimo pripažinimas, bet ir jo įvykdymas, t.y. ieškovo reikalavimų patenkinimas.

Pagal Niujorko konvenciją užsienio arbitražo sprendimas turi būti pripažįstamas ir vykdomas blogesnėmis sąlygomis negu nacionaliniai arbitražo sprendimai, bet jei nacionalinė teisė numato palankesnes sąlygas užsienio arbitražas pripažinti ir vykdyti, tai, remiantis ta pačia Niujorko konvencija, taikomos nacionalinės teisės normos.

Arbitražo sprendimų pripažinimas ir vykdymas gali pasireikšti dviem formomis:

⁹ Žr. G.Dominas, V.Mikelėnas, Tarptautinis Komercinis Arbitražas (Vilnius: Justitia, 1995), p.275.

1. Šalys gali pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimus savo valia. Tai reiškia, kad arbitražiniu susitarimu šalys įsipareigoja vykdyti arbitražo sprendimus savo valia. Daugelis šalių juos ir vykdo savanoriškai, stengdamosi išlaikyti savo įmonės reputaciją ar norėdamos ir toliau palaikyti gerus santykius su ginčo šalimi.

2. Arbitražo sprendimai gali būti pripažįstami ir vykdomi valstybės prievartos pagalba. Arbitraže nėra naudojama prievarta ginčo šalių ir kitų byloje dalyvaujančių asmenų atžvilgiu, nes arbitražo sprendimas yra privatus aktas, kylantis iš privačių šalių susitarimo. Šaliai nesutikus su su arbitražo sprendimu ir jo savanoriškai nevykdant, arbitražo sprendimo įgyvendinimą garantuoja valstybė, jos įstatymai ir teismai. Šalis tiesiogiai turi kreiptis į kompetentingą teismą dėl arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo.

Taigi, užsienio arbitražo sprendimo pripažinimas skiriasi nuo vietinių teismų sprendimų pripažinimo, nes arbitražo sprendimai dar turi „teisminės peržiūros“ stadiją, ir tik teismui pripažinus arbitražo sprendimą, jis gali būti vykdomas. Visgi, tolimesnis vykdymo procesas tapatus teismų sprendimų vykdymo procesui.

Pripažįstant užsienio arbitražo sprendimą, svarbu, kad valstybės arbitražo įstatymai užtikrintų sprendimų pripažinimą nepriklausomai nuo jų nacionalinės prigimties bei tai, kad pralaimėjusiai šaliai užginčijus arbitražo sprendimą, įgyvendinimo stadijoje teismas taikys siaurą arbitražo sprendimo peržiūros apimtį, t.y. neperžiūrės arbitražo sprendimo iš esmės, bet taikys ribotus atsisakymo pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą pagrindus. Taip pat labai svarbu, kad šie pagrindai būtų vienodi visose valstybėse bei būtų užtikrintas arbitražo sprendimų pripažinimo stabilumas.

Taigi aišku, kad užtikrinti vienodą tarptautinių komercinių arbitražų sprendimų pripažinimą galima tik tarptautinių teisės aktų pagalba.

2. BENDRIEJI UŽSIENIO ARBITRAŽŲ SPRENDIMŲ PRIPAŽINIMO TEISINIAI PAGRINDAI PAGAL 1958 METŲ NIUJORKO KONVENCIJĄ

Po to, kai arbitražas priima sprendimą, arbitražinis procesas laikomas esąs baigtas. Šalys įžengia į naują ginčo sprendimo stadiją – vykdymo procesą. Pats arbitražas nebeturi jokių priemonių šį procesą kontroliuoti, todėl kyla arbitražo sprendimo garantijų, jo įvykdymo užtikrinimo problema¹⁰.

¹⁰ Žr. G.Dominas, V.Mikelėnas, Tarptautinis Komercinis Arbitražas (Vilnius: Justitia, 1995), p.243.

Arbitražo sprendimas yra privatus aktas nepriklausomai nuo to, koks arbitražas jį priėmė – institucinis ar *ad hoc*. Kiekviena valstybė turi įvairių, specifinių būdų kaip arbitražo sprendimą įvykdyti priverstine tvarka. Vien tas motyvas, kad arbitražo sprendimas yra priimtas užsienyje arba jis nėra nacionalinės prigimties, negali būti pagrindas atsisakyti pripažinti ir vykdyti tokį arbitražo sprendimą. Tai yra pagrindinė 1958 m. Niujorko konvencijos idėja¹¹. Niujorko konvenciją galima pavadinti didžiausią įtaką turinčiu tarptautiniu dokumentu, kuris numato užsienio arbitražo sprendimų įgyvendinimą. Taip pat Niujorko konvencija numato bendruosius užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo standartus bei procedūras.

Pirma, Niujorko konvencija numato bendrus užsienio arbitražo sprendimui taikomus kriterijus. Niujorko konvencijos 1 straipsnis numato, kad Konvencija taikoma „pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimams, priimtiems kitoje valstybėje, nei toje, kurioje siekiama tokių sprendimų pripažinimo ir vykdymo, ir kylantiems iš nesutarimų tarp fizinių arba juridinių asmenų. Ji taip pat taikoma ir arbitražo sprendimams, kurie valstybėje, kur siekiama jų pripažinimo ir įvykdymo, nelaikomi nacionaliniais arbitražo sprendimais.“¹² Remiantis šio straipsnio formuluote galime teigti, kad užsienio arbitražo sprendimui apibrėžti yra naudojamas „arbitražo sprendimo priėmimo vietas“ kriterijus.

Pagal Niujorko konvenciją, užsienio arbitražo sprendimu bus laikomas arbitražo sprendimas, priimtas bet kurioje užsienio valstybėje. Tai reiškia, kad netgi arbitražo sprendimas, priimtas valstybėje, kuri nėra Niujorko konvencijos narė, gali būti vykdomas bet kurioje Konvenciją pasirašiusioje valstybėje. Daugelis valstybių tam, kad išvengtų tokio plataus Konvencijos taikymo, pasinaudojo Konvencijos 1 straipsnio (3) dalyje numatyta „savitarpio principo“ išlyga: „<...> bet kuri valstybė gali savitarpio pagrindais deklaruoti taikysianti Konvenciją tik kitos pasirašiusios valstybės teritorijoje priimtiems sprendimams pripažinti ir vykdyti“¹³. Taigi valstybė, deklaravusi „savitarpio principo“ išlygą, susiaurina Konvencijos taikymą, t. y. ji taikoma tik tada, kai arbitražo sprendimas buvo priimtas Konvenciją pasirašiusioje šalyje. Tiesa, reiktų pastebėti, kad Konvencija nereikalauja, jog priėmusi išlygą valstybė atsisakytų pripažinti ir vykdyti sprendimą, jeigu jis buvo priimtas valstybėje, nepasirašiusioje Konvencijos.

¹¹ Žr. Ten pat, p.244.

¹² Žr. Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (toliau Niujorko konvencija), Niujorkas 1958-06-10, Žin., 1995, Nr. 10-208.

¹³ Žr. Niujorko konvencija, 1 str. 3 d.

Be to, remiantis Konvencijos 14 straipsniu, valstybės gali pasinaudoti kitos valstybės priimta savitarpio principo išlyga: „pasirašiusi valstybė neturi teisės naudoti šios Konvencijos prieš kitas pasirašiusias valstybes daugiau negu ji pati yra įpareigota taikyti šią Konvenciją“¹⁴.

Taigi jeigu valstybė numato savitarpio išlygą, ji negali reikalauti iš kitos valstybės, kad ta valstybė taikytų Konvenciją plačiau, t. y. pripažintų ir vykdytų užsienio arbitražų sprendimus, nors jie buvo priimti valstybėje, nepasirašiusioje Konvencijos.

Svarbu pažymėti, kad Konvencija netaikoma tiems užsienio teismo sprendimams, kuriais remiantis buvo pripažinti ar vykdomi užsienio arbitražo sprendimai.

Be to, Niujorko konvencija be „savitarpio“ išlygos numato dar vieną išlygą – komercinių teisinių santykių išlygą, pagal kurią Konvencija taikoma „tik nesutarimams, kylantiems iš teisinių santykių, kurie yra laikomi komerciniais pagal pareiškiančios tokią deklaraciją valstybės nacionalinę teisę, nepriklausomai nuo to, ar jie yra sutartiniai, ar ne“¹⁵.

Konvenciją pasirašiusi valstybė gali apriboti Konvencijos taikymą, nustatydamą, kas bus laikoma komerciniu susitarimu pagal valstybės nacionalinę teisę.

Niujorko konvencija nedetalizuoja to, kas yra laikoma tarptautiniu (nenacionaliniu) arbitražo sprendimu. Tai yra palikta padaryti nacionalinei teisei. Šiuo klausimu valstybių nuomonės išsiskiria. Kai kurios valstybės griežtai pasisako, kad, jeigu sprendimas priimtas jų teritorijoje, tai jis laikomas nacionaliniu arbitražo sprendimu. Pavyzdžiui, jeigu arbitražo sprendimas yra priimtas Bulgarijos teritorijoje, jis yra nacionalinis sprendimas. Arbitražo sprendimas, priimtas Švedijoje, bus laikomas nacionaliniu arbitražo sprendimu, jeigu arbitražo procesą prižiūrėjo Švedijos teismai, remiantis Švedijos teise, nors bylos šalys ir nebus Švedijos piliečiai ir Švedijos teisė nebus taikoma ginčo esmei.

Kitos valstybės priimtus ir norimus vykdyti arbitražo sprendimus toje pačioje valstybėje laiko nenacionaliniais, jeigu:

- 1) užsienio arbitražo sprendimas buvo priimtas taikant užsienio procesinę teisę;
- 2) procesas vyko už valstybės ribų ir arbitras ar arbitražinio teismo dauguma neturi tos valstybės pilietybės;
- 3) ginčo šalys neturi tos šalies pilietybės ir sutartis yra tarptautinio pobūdžio.

Taigi valstybės nevienodai traktuoja užsienio arbitražų sprendimus, priimtus jų teritorijoje, o tai, savo ruožtu, iškelia tinkamos arbitražo vietos ir jo pripažinimo užsienio valstybėje problemą.

¹⁴ Žr. Niujorko konvencija, 14 str.

¹⁵ Žr. Niujorko konvencija 1 str.

Dar viena užsienio arbitražo sprendimų rūšis, netiesiogiai numatyta Niujorko konvencijoje, yra delokaluotas arbitražo sprendimas. Tai toks arbitražo sprendimas, kurį priimant remiamasi ne kokia nors nacionaline teise, o tarptautinės teisės nuostatomis.

Delokaluoto arbitražo sprendimo sampratą pirmą kartą 1975 metais suformavo Tarptautinių prekybos rūmų (ICC) arbitražas, kuris pakeitė savo 1955 metų arbitražo taisykles, o ypač 11 straipsnį, pavadindamas jį Procedūrą reglamentuojančiomis taisyklėmis: „arbitražo procedūrą reglamentuoja šios taisyklės ir iš jų kylančios normos, o jei taisyklės tyli, bet kurios taisyklės, kurias nustato šalys (o joms nesusitarus – arbitras), nepriklausomai nuo to, ar taip nustatant nurodoma arbitražui taikytina ar netaikytina nacionalinė procesinė teisė“¹⁶.

Šis pakeitimas leido šalims atsiriboti nuo nacionalinės proceso teisės ir taikyti procesinę teisę pagal jų susitarimą, numatanti tarptautinės teisės taikymą. Tačiau tuo pačiu arbitro teisė taikyti tarptautinės teisės taisykles yra šiek tiek apribota, nes arbitras, remdamasis šiuo straipsniu, turi paisyti arbitražo vietos viešosios tvarkos taisyklių. Panašias nuostatas galime rasti ir UNCITRAL pavyzdiniame įstatyme, išskyrus tai, kad jame yra aiškiai išsakytas viešosios tvarkos apribojimas (1(2) str.) – jeigu arbitražo taisyklės pažeidžia privalomas nacionalinės teisės taisykles, tai yra taikomos nacionalinės teisės taisyklės.

Kaip matome, delokaluoti arbitražo sprendimai iš esmės neturi jokios nacionalinės priklausomybės, jokio santykio tarp valstybės ir arbitražo teismų. Todėl natūraliai kyla klausimas, ar tokie arbitražo sprendimai gali būti apskūsti apeliaciniam arbitražo vietos teismui bei, svarbiausia, ar jie bus pripažįstami ir vykdomi kurioje nors valstybėje, žinant, kad vykdymą reguliuoja valstybės nacionalinė procesinė teisė. *General Maritime Transport Co. v. Societe Gotaverken Arendel* byloje¹⁷ Paryžiaus apeliacinis teismas nusprendė, kad apeliacinis skundas negali būti patenkintas, nes teismas neturi jurisdikcijos, kai arbitražo procesui yra taikomos ICC arbitražo taisyklės, o ne Prancūzijos procesinė teisė; arbitražo sprendimas nėra nacionalinis, o tarptautinis. Prancūzijos teismas taip pat nustatė, kad gali būti paduotas prašymas, ginčijantis tokio arbitražo sprendimo vykdymą Prancūzijoje. Remiantis šiuo sprendimu, švedai, viena iš ginčo šalių, kreipėsi į Švedijos teismą dėl šio arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo. Švedijos teismas patenkino jų prašymą. Taigi galima daryti išvadą, kad teismas turi jurisdikciją dėl delokaluoto arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo prašymo.

¹⁶ Tarptautinės prekybos rūmų (ICC) arbitražo taisyklės. Žr. G.Dominas, V.Mikelėnas. tarptautinis komercinis arbitražas. Vilnius. Justitia. 1995, p.350.

¹⁷ Žr. www.coudert.com/intcom.html

Panašų į Švedijos teismo sprendimą priėmė JAV teismas *Gould* byloje¹⁸. Joje teismas nustatė, kad „skaitant Niujorko konvenciją atrodo, kad ji yra taikoma nenacionalinių arbitražo sprendimų vykdymui“. Šis teismas taip pat nurodė, kad arbitražo sprendimai neturi būti būtinai paremti kokia nors nacionaline teise tam, kad teismas įgytų jurisdikciją tokio arbitražo sprendimo atžvilgiu.

Delokalizuito arbitražo sprendimo idėja yra svarbi tuo, kad jam priimti yra taikoma vieninga, gerai sureguliuota arbitražo teisė, kuri palengvina arbitražo ginčų sprendimą, kai ginčo šalių nacionalinės teisės sistemos yra labai skirtingos. Delokalizuitų arbitražo sprendimų pripažinimas dar labiau paskatintų ginčus spręsti arbitražiniame teisme ir tuo pačiu tarptautinio arbitražo vystymąsi. Nors peržvelgus paskutiniąsias nacionalinių arbitražo įstatymų pataisas, delokalizuoti arbitražo sprendimai nėra numatomi ir arbitražo sprendimai, priimti valstybės teritorijoje, dažniausiai laikomi nacionaliniais sprendimais, tačiau šalių autonomijos idėja (t. y. kai jos gali pačios susitarti, kokia procesinė teisė bus taikoma arbitražo procedūrai) įgauna vis didesnę autoritetą ir yra plačiai pripažįstama.

Antra, Niujorko konvencija apibrėžia arbitražinio susitarimo kriterijus. Susitarimas turi būti sudarytas raštu. „Rašytinio susitarimo“ sąvoka apima arbitražinę išlygą, numatytą sutartyje, arba arbitražinį susitarimą, šalių pasirašytą ar apibrėžtą pasikeitimo raštuose arba telegramose¹⁹.

Trečia, Niujorko konvencija numato, kad valstybė pripažįsta ir vykdo užsienio arbitražo sprendimus („užsienio arbitražo sprendimas“ apima visas išvardytas arbitražo sprendimų rūšis) pagal savo nacionalinę teisę. Nacionalinei procesinei teisei palikta numatyti kompetentingą organą, į kurį reikia kreiptis dėl arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo bei kitas vykdymo sąlygas²⁰. Tačiau, nors užsienio arbitražų sprendimų pripažinimui ir vykdymui taikoma nacionalinė procesinė teisė, šios srities valstybės reguliavimo teisės yra apribotos. Apribojimas pasireiškia tuo, kad ji negali taikyti blogesnių sąlygų užsienio arbitražų sprendimų pripažinimui nei nacionalinio arbitražo sprendimams. Tai reiškia, kad jeigu nacionaliniai teisės aktai numato palankesnę užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo standartą nei Niujorko konvencija, taikomi nacionaliniai teisės aktai. Taip pat, jeigu nacionaliniai teisės aktai numato geresnes sąlygas nacionaliniams arbitražo sprendimams pripažinti nei Niujorko konvencija, užsienio arbitražo sprendimams turi būti taikomi nacionaliniai įstatymai.

¹⁸ Žr. C.Brower, R.Lilich, *International Arbitration In The 21 Century*, p.175

¹⁹ Žr. Niujorko konvencija, 2 str.

²⁰ Žr. Ten pat, 3 str.

Tačiau, kai nacionaliniai įstatymai numato nacionaliniam arbitražo sprendimui mažiau palankų pripažinimo režimą nei užsienio arbitražo sprendimams numato Niujorko konvencija, turi būti taikomos Niujorko konvencijos nuostatos. Taigi, užsienio arbitražo sprendimų pripažinimui ne visais atvejais suteikiamas nacionalinių arbitražo sprendimų pripažinimo režimas. Nacionalinė procesinė teisė turi numatyti kompetentingą valdžios instituciją, turinčią jurisdikciją spręsti arbitražo sprendimų pripažinimo klausimus, pripažinimo senaties terminą ir kitas pripažinimo sąlygas. Niujorko konvencijos 4 straipsnis nereikalauja, kad kompetentinga institucija, į kurią šalis turi kreiptis dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo, turi būti valstybės teismai; tai gali būti ir specialus valdžios organas ar pareigūnas. Svarbu numatyti pripažinimo senaties terminą, nes kai toks terminas nenumatytas, suinteresuota šalis nėra tikra, kada ji gali pateikti prašymą dėl arbitražo sprendimo pripažinimo.

Ketvirta, Niujorko konvencija numato dokumentus, kuriuos suinteresuota šalis turi pateikti vykdymo valstybės kompetentingam organui kreipdamasi dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo. Šalis, prašanti pripažinti ir vykdyti užsienio arbitražo sprendimą, kad įrodytų *prima facie* bylą, turi pristatyti du dokumentus: tinkamos formos sprendimo originalą arba tinkamai patvirtintą jo nuorašą bei arbitražo susitarimo originalą arba tinkamai patvirtintą jo nuorašą.

Jeigu arbitražo susitarimas ir sprendimas nėra surašytas valstybės, kurioje prašoma pripažinti ir vykdyti sprendimą, oficialia kalba, šalis turi pristatyti šių dokumentų vertimą. Vertimas turi būti patvirtintas oficialaus ar prisiekusiojo vertėjo arba diplomatinio ar konsulinio atstovo. Iš to galima teigti, kad Niujorko konvencija suinteresuotai šaliai nustato sutrumpintą *prima facie* bylos įrodymo procedūrą.

Penkta, pagal Niujorko konvenciją, atsisakyti pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą galima tik Konvencijos 5 straipsnyje nurodytais pagrindais.

Niujorko konvencijos 5 straipsnis numato septynis pagrindus, kuriais remiantis teismas gali (bet neprivalo) atsisakyti pripažinti ir vykdyti užsienio arbitražo sprendimą, tuo susiaurindamas nacionalinio teismo galimybes peržiūrėti arbitražo sprendimą. Niujorko konvencijos 5 straipsnis pateikia baigtinį šių pagrindų sąrašą, o tai reiškia, kad kitais pagrindais, nei nurodyta šiame straipsnyje, negalima remtis, prašant atsisakyti pripažinti ir vykdyti užsienio arbitražo sprendimą. Šiuos pagrindus profesorius Scmitthof apibūdino kaip „pagrindinius prigimtinio teisingumo ir teisėtumo reikalavimus“²¹.

²¹ Žr. C.Brower, R.Lilich, *International Arbitration In the 21st century*, p.170.

Pagrindai suskirstyti į dvi grupes, priklausomai nuo to, kas turi prašyti, kad būtų taikomi atsisakymo pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą pagrindai. Pirmoji grupė pagrindų taikoma pagal šalies, kurios nenaudai yra priimtas arbitražo sprendimas, prašymą, kuri turi įrodyti šių pažeidimų egzistavimą.

Atsisakyti pripažinti ir vykdyti sprendimą galima, kai to prašo šalis, prieš kurią nukreiptas šis sprendimas, jeigu šalis pateikia nors vieną iš tokių įrodymų:

1) straipsnyje nurodyto susitarimo šalys buvo neveiksnios pagal joms taikomą įstatymą, arba arbitražinis susitarimas negalioja pagal įstatymą, kuriam šalys tą susitarimą subordinavo, o nesant tokio nurodymo – pagal tos valstybės, kurioje buvo priimtas sprendimas, įstatymą²²;

2) šaliai, kurios nenaudai buvo priimtas sprendimas, nebuvo tinkamai pranešta apie arbitro paskyrimą arba arbitražinį nagrinėjimą, ar jai kitaip nebuvo suteikta galimybė pateikti savo paaiškinimus;

3) nurodytas sprendimas buvo priimtas dėl ginčo, kurio nenumato arbitražinis susitarimas arba neapima arbitražinio susitarimo ar arbitražinės išlygos sąlygos, arba tame sprendime yra nuostatų tokiais klausimais, kurių neapima arbitražinis susitarimas ar arbitražinė išlyga sutartyje. Tačiau jeigu sprendimai dėl klausimų, perduotų arbitražiniam teismui, gali būti atskirti nuo neperduotų, arbitražo sprendimo dalis, kurioje išsprendžiami arbitražiniam teismui perduoti klausimai, gali būti pripažinta ir įvykdyta²³;

4) arbitražo sudarymo tvarka ar arbitražo procedūra neatitiko šalių susitarimo arba, nesant tokio susitarimo, neatitiko valstybės, kurioje vyko arbitražas, įstatymų²⁴;

5) sprendimas dar netapo privalomas šalims ar jį panaikino arba atidėjo valstybės, kurioje arba pagal kurios teisę tas sprendimas buvo priimtas, kompetentinga valdžios institucija²⁵.

²² Niujorko konvencija numato taikomą teisę šalies neveiksnumui ir arbitražo sprendimo negaliojimui nustatyti: taikoma materialinė teisė pagal šalių susitarimą, o jeigu šalys nesusitaria, tai pagal arbitražo vietos įstatymus. Problemos kyla tuomet, kai pralaimėjusiai šaliai reikia įrodyti, kad šalis yra neveiksni ir arbitražinis susitarimas negalioja pagal jų pasirinktus įstatymus. Laimėjusi šalis stengiasi įrodyti, kad šie pagrindai negali būti taikytini. Šalys turi pristatyti nepriklausomų teisininkų šių įstatymų interpretaciją, t.y. ar remiantis bylos faktais galima nustatyti vieną iš šių pagrindų.

²³ Šis pagrindas taikomas kai arbitražas viršija savo kompetenciją (*extra petita*).

²⁴ Niujorko konvencija numato taikomą teisę, į kurią turi teismas atsižvelgti sprenddamas, ar buvo pažeista arbitražo sudarymo tvarka ar arbitražo procedūra. Teismas turi atsižvelgti į šalių numatytą procedūrą, o jeigu šalys to nenumatė, turi atsižvelgti į arbitražo vietos arbitražinių įstatymų numatytą procedūrą, t.y. taikomas arbitražo vietos principas.

²⁵ Niujorko konvencija nereikalauja, kad šalis pateiktų arbitražo vietos teismo patvirtinimą, jog arbitražo sprendimas yra „galutinis“, kaip to reikalavo 1927 m. Ženevos konvencijos 1 straipsnio „d“ dalis. Arbitražo sprendimas laikomas privalomu, kai arbitražo sprendimu yra išsprendžiami visi klausimai, pateikti arbitražiniam teismui, ir kai nelieka dėl ko kreiptis į arbitražą.

Niujorko konvencija nenumato, pagal kokią - materialinę ar procesinę - teisę tas sprendimas turi būti panaikintas ar atidėtas, todėl neaišku, ar galima apskųsti arbitražo sprendimą ne arbitražo vietos valstybei, kai arbitražo sprendimas buvo priimtas taikant šios valstybės materialinę teisę. Tai paliekama valstybių teismų interpretacijai, kas, aišku, kliudo vieningam Niujorko konvencijos taikymui. Be to, Konvencija nenumato arbitražo sprendimo apskundimo ribų – tai palikta numatyti valstybių nacionalinei teisei.

Valstybė gali panaikinti arbitražo sprendimo apskundimo galimybes. Ji taip pat gali numatyti labai daug sprendimo apskundimo pagrindų. Abiem atvejais gali kilti tam tikrų neaiškumų pripažįstant arbitražo sprendimą. Pirmuoju atveju, užsienio teismai gali nuspręsti, kad buvo pažeista Niujorko konvencija, nesuteikiant šaliai apeliacijos teisės, todėl bus ypač atidžiai peržiūrimas sprendimas jį pripažinti. Antruoju atveju, teismas gali pasirinkti vieną iš kelių pozicijų. Jis gali atsisakyti pripažinti arbitražo sprendimą, kurį panaikino arbitražo vietos teismas. Teismas gali ir neatsisakyti pripažinti arbitražo sprendimo, remdamasis tuo, kad arbitražo vietos įstatymai yra per griežti ir kad teismas nėra įpareigotas atsisakyti pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą.

Niujorko konvencijos 5 straipsnis numato arbitražo sprendimo pripažinimo atidėjimo institutą, kuris padeda išvengti neaiškios situacijos, kai viena šalis apskundžia sprendimą arbitražo vietos teismui, o kita šalis prašo pripažinti sprendimą kitoje valstybėje. Konvencija taip pat numato, kad šalis, prašanti pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą, gali prašyti įvykdymo užtikrinimo. Atsisakyti pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą taip pat galima, jeigu valstybės, kurioje siekiama pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą, kompetentinga valdžios institucija nustato, kad:

- 1) ginčo objektas, remiantis šios valstybės įstatymais, negali būti arbitražo nagrinėjimo dalyku; arba
- 2) to sprendimo pripažinimas ir vykdymas prieštarauja šios valstybės viešajai tvarkai²⁶.

Niujorko konvencija numato ribotą ir išsamų ratą pagrindų, kuriais remiantis galima atsisakyti pripažinti ir vykdyti tarptautinio arbitražo sprendimą. Vienas iš jų yra tas, kad jeigu arbitražo vietos valstybės arba valstybės, pagal kurios teisę arbitražo sprendimas buvo priimtas, teismai panaikina ar suspenduoja arbitražo sprendimą, vykdymo valstybės teismas tokį arbitražo sprendimą turi teisę atsisakyti pripažinti ir vykdyti²⁷.

²⁶ Niujorko konvencija neapibrėžia, kokie ginčo objektai nėra arbitruotini ir kas yra laikoma viešoji tvarka; tai palikta nustatyti valstybių nacionalinei teisei.

²⁷ Žr. Niujorko konvencija. V str., 1 d., p. „e“.

Taigi, priimtą arbitražo sprendimą galima ginčyti tuoj po jo priėmimo – arbitražo vietos nacionaliniuose teismuose, arba vėliau – jį vykdant teismine tvarka – vykdymo valstybės nacionaliniuose teismuose byloje dėl sprendimo pripažinimo.

Ši nuostata mažina Niujorko konvencijos efektyvumą. Kiti Niujorko konvencijoje išvardinti atsisakymo pripažinti ir įvykdyti arbitražo sprendimą pagrindai yra riboti ir reiškia tik esminius procesinius arba jurisdikcinius arbitražo pažeidimus. Pačioje Niujorko konvencijoje nenurodoma, kokius kriterijus turi atitikti valstybių nacionaliniai įstatymai dėl arbitražų sprendimų panaikinimo. Teoriškai įmanoma, kad arbitražo vietos nacionaliniai įstatymai numato tiek daug arbitražo sprendimų panaikinimo pagrindų, kad jų nebus galima pripažinti jokioje kitoje valstybėje net remiantis pačia Niujorko konvencija²⁸.

2.1. UŽSIENIO VALSTYBIŲ TEISMŲ PRAKTIKA DĖL UŽSIENIO ARBITRAŽŲ SPRENDIMŲ PRIPAŽINIMO IR NIUJORKO KONVENCIJOS TAIKymo

Užsienio valstybių nacionalinių įstatymų analizė rodo, kad daugelis valstybių priėmė įstatymus, kurie beveik vienodai reguliuoja atsisakymo pripažinti užsienio arbitražų sprendimų pagrindus, tačiau dažnai šių pagrindų taikymas ir interpretacija yra skirtinga.

Ginčas dėl arbitražinio susitarimo egzistavimo

Kaip nurodo Niujorko konvencijos 2 straipsnis, vienas iš pagrindų ginčyti arbitražo sprendimą vykdymo stadijoje yra arbitražinio susitarimo nebuvimas, dažnai susijęs su Niujorko konvencijos 5 straipsnio 1 punkto (a) papunkčio pagrindu – arbitražo susitarimo negaliojimu.

Tačiau reikia įsidėmėti, kad arbitražinės išlygos egzistavimo ir arbitražinės išlygos negaliojimas yra atskiri pagrindai. Arbitražinio susitarimo egzistavimas dažnai yra ginčijamas ginčo sprendimo pradžioje kreipiantis į arbitražo vietovės teismą, teigiant, kad nebuvo sudarytas arbitražinis susitarimas ir arbitražo teismas neturi jurisdikcijos, remiantis Niujorko konvencijos 2 straipsniu. Teismas nenukreips ginčo spręsti arbitražiniame teisme, jeigu nebus įrodytas *prima facie* susitarimo dėl arbitražo galiojimas²⁹.

²⁸ Žr. G.Dominas, V.Mikelėnas. Tarptautinis komercinis arbitražas. Vilnius. Justitia, 1995, p. 246.

²⁹ Žr. Fondation M. v. Banque X., ATF 122 III 139 (Fe. Trib. Apr. 26, 1996).

Taigi arbitražo teismas ar atitinkamas valstybės teismas išsiaiškina arbitražinio susitarimo sudarymo faktą dar ginčo pradžioje, todėl nėra daug bylų, kuriose būtų remiamasi šiuo pagrindu ginčijant arbitražo sprendimo pripažinimą ir vykdymą.

Užsienio valstybių teismų praktika rodo, kad teismai nevienodai traktuoja Niujorko konvencijos 2 straipsnio (2) punkto nurodytą arbitražinio susitarimo apibrėžimą – „rašytinio susitarimo“ sąvoką, bei skirtingai taiko arbitražinio susitarimo ir pagrindinio kontrakto atskirumo principą. *Van Walsum*³⁰ byloje Ženevos Kantono tribunolas nustatė, kad Roterdamo arbitražo sprendimas negali būti vykdomas, nes, remiantis Niujorko konvencijos 2 straipsnio 2 punktu ir Šveicarijos teise, arbitražinė išlyga negali būti patvirtinta numanomą akceptu: olandų kompanija, telegrama patvirtindama šveicarų kompanijos susitarimą, numatė naują sąlygą – arbitražinę išlygą, kurios šveicarų kompanija po to nepatvirtino, ir ši išlyga, priešingai nei kitos sutarties sąlygos, negali būti pripažinta numanomą akceptu. Taigi arbitražinis susitarimas tarp šalių (olandų ir šveicarų kompanijų) nebuvo sudarytas.

*Chemicals*³¹ byloje teismas patenkino olandų kompanijos prašymą atmesti Izraelyje įregistruotos kompanijos ieškinį dėl žalos atlyginimo, nes tarp šių kompanijų buvo sudarytas arbitražinis susitarimas, ir todėl ginčas negali būti sprendžiamas teisme. Olandų kompanija sutartimi, kurioje buvo numatyta arbitražinė išlyga, patvirtino Izraelio kompanijos pirkimo-pardavimo užsakymą, tačiau Izraelio kompanija šios sutarties raštu nepatvirtino, bet ji buvo įvykdyta, ir Izraelio kompanija priėmė prekes. Teismas pripažino, kad šalys sutarė dėl visų kitų sutarties sąlygų. Prekių išsiuntimas iš vienos pusės ir apmokėjimas iš kitos pusės įvyko po to, kai Izraelio kompanija gavo sutartį su arbitraže išlyga. O, atsižvelgiant į šalių teisinius santykius, Izraelio kompanijos nereagavimas į arbitražinę išlygą buvo suprantamas kaip patvirtinimas. Be to, teismas pasakė, kad čia buvo „rašytinis susitarimas“ pagal Niujorko konvencijos 2 straipsnio 2 punktą, nes šalis buvo pakankamai gerai informuota apie arbitražinę išlygą rašytinių dokumentų pagalba. Be to, šalis žinojo, kad visi galimi ginčai bus sprendžiami arbitražiniame teisme ir kiekviena šalis sutiko su arbitražine išlyga.

*Frey v. Cuccaro*³² byloje keturios Austrijos kompanijos su Italijos kompanija sudarė keturias sutartis su arbitražine išlyga. Sutartys numatė, kad dvi kiekvienos sutarties kopijos turi būti pasirašytos abiejų šalių ir viena kopija turi būti pateikta brokeriui. Apeliacinis Neapolio teismas nustatė, kad nepasirašius sutarčių, arbitražo sprendimas negali būti vykdomas, nes arbitražo susitarimas turi atitikti Niujorko konvencijos 2 straipsnio nuostatas – jis turi būti sudaromas raštu pasirašant arbitražinį susitarimą arba apsikeičiant laiškais ar telegramomis.

³⁰ Žr. Šveicarijos bylą: *Van Walsum N.V. v. Chevalines S.A.*, Tribunal du Canton de Geneve, 1967 06 08.

³¹ Žr. Niderlandų bylą: *Chemicals&Phosphates Lt. v. N.V. Algameene Oliehandel, Rechtbank Rotterdam*, 1970-06-26.

³² Žr. Italijos bylą: *Frey v. Cuccaro*, Corte di Appello di Neapoli, 1974-12-13.

Taip pat teismas patvirtino, kad, remiantis tarptautinių sutarčių principais, kurie turi didesnę galią nei nacionaliniai įstatymai, Niujorko konvencijos nuostatos, o ne nacionaliniai įstatymai (Austrijos teisė), yra taikomos tam, kad būtų galima nustatyti, ar buvo sudarytas arbitražinis susitarimas.

Be to, nustatant, ar buvo sudarytas arbitražo susitarimas, reikia atsižvelgti ir į šalių ketinimus bei veiksmus prieš sudarant arbitražinį susitarimą prieš pateikiant prašymą pradėti arbitražinį procesą. Tai patvirtina Italijos kasacinio teismo išspręsta byla: teismas nustatė, kad turi būti atsižvelgiama į šalių ketinimus nusprendžiant, ar buvo sudarytas arbitražinis susitarimas, tačiau tai yra tik papildomas pagrindas³³. Nesant kitokių įrodymų, laikoma, kad arbitražinis susitarimas nebuvo sudarytas.

Kaip matome, teismai skirtingai interpretuoja Niujorko konvencijos „rašytinio susitarimo“ bei „arbitražinės išlygos“ sąvokas.

Negaliojantis arbitražinis susitarimas

Vienas iš pagrindų, numatytų Niujorko konvencijos 5 straipsnio 1 punkto (a) papunktyje, kuriuo remiantis galima ginčyti arbitražo sprendimą vykdymo stadijoje yra susitarimo spresti ginčą arbitražiniame teisme negaliojimas. Pagal konvencijos 5 straipsnio 1 punkto „a“ papunktį, susitarimo šalys gali prašyti teismo atsisakyti vykdyti tokį arbitražo sprendimą, kuris yra negaliojantis pagal šalių pasirinktus įstatymus, o jeigu šalys nepasirinko, kurios valstybės įstatymai reguliuos jų santykius, pagal arbitražo vietos įstatymus.

Taigi šiuo pagrindu reikia įrodyti, kad arbitražinis susitarimas negalioja. Sprendžiant šį klausimą, teismas negali vadovautis savo nacionalinės teisės normomis. Tai turi būti nustatyta remiantis teise tos valstybės, kurią pasirinko šalys. Jeigu arbitražiniame susitarime ar vėliau šalys nesutarė dėl pačiam arbitražiniam susitarimui taikomos teisės, įrodinėjimas grindžiamas ir teismas vadovaujasi įstatymais tos valstybės, kur arbitražo sprendimas buvo priimtas³⁴.

Labai dažnai šalys greitai pastebi arbitražo susitarimo netobulumus ir užginčija juos dar pačioje ginčo pradžioje, todėl nėra daug bylų, kuriose šis ginčas kiltų vykdymo stadijoje. Tačiau galima pastebėti, kad problemos, susijusios su arbitražinio susitarimo negaliojimu, kyla kitose arbitražo proceso stadijose. Arbitražinio susitarimo ginčijimas negaliojimo pagrindu dažnai naudojamas arbitražo procesui vilkinti. Daugelis modernių arbitražo įstatymų ir arbitražo taisyklių stengiasi su tuo kovoti:

³³ Žr. Italijos byla: Corte di Cassazione, 1997-01-25, Privista dell'Arbitrato, giuffrè, 1997.

³⁴ Žr. G.Dominas, V.Mikelėnas. Tarptautinis komercinis arbitražas. Vilnius, Justitia, 1995, psl.282.

1) nustatant, kad arbitrai turi teisę nustatyti savo jurisdikciją, kai yra ginčijamas arbitražo susitarimo galiojimas (kompetencijos-kompetencijos principas);

2) pripažįstant arbitražinio susitarimo atskirumo principą (arbitražo susitarimas galioja nepaisant to, kad pati sutartis negalioja). Nėra vieningos nuomonės, kada sprendimas yra laikoms negaliojančiu. Pirmiausia problemos kyla nustatant arbitražo susitarimo negaliojimui taikomą teisę. Arbitražo susitarimo negaliojimui nustatyti gali būti taikomi trys metodai: 1) taikoma tos valstybės teisė, kuri buvo taikoma pagrindinei sutarčiai (pasirinktoji teisė); 2) taikomos privalomosios tarptautinės teisės normos;

3) mišrusis metodas.

Sutartinės teisės principą yra keblu taikyti arbitražinei išlygai. *Swedish Mashine Group Inc.* byloje³⁵ teismas vietoj to, kad nukreiptų bylą iš karto į arbitražinę teisimą, nustatė, kad jeigu pagrindinei sutarčiai taikoma Švedijos teisė, tai ji turi būti taikoma ir arbitražinei išlygai. Po to teismas paprašė, kad šalys pateiktų rašytinius įrodymus, jog pagal švedų teisę arbitražo susitarimas yra galiojantis. Šalys pateikė rašytinius švedų teisininkų patvirtinimus, tačiau jie vienas kitam prieštaravo. Teismui nieko nebeliko kaip tik išklausti ekspertų parodymus. Akivaizdu, kad gali kilti panašios problemos: atsakovas, ginčijantis arbitražinės išlygos galiojimą, turės pateikti rašytinius įrodymus, kad pagal pasirinktą teisę išlyga negalioja, o ieškovas gali pateikti šį faktą paneigiančius įrodymus, todėl užsienio teismui bus sunku išspręsti klausimą, nežinant užsienio teisės. Beje, šalys retai numato teisę, taikomą arbitražiniam susitarimui, todėl daugelis mokslininkų ir teismų mano, kad šiuo atveju reikėtų taikyti privalomosios tarptautinės teisės metodą, nustatant arbitražo susitarimo galiojimą. Tai užtikrintų vienodą arbitražų ir teismų praktiką, nustatant, ar arbitražo sprendimas yra galiojantis bei leistų išvengti nacionalinės teisės netobulumą šioje srityje. Kaip žinoma, arbitražo susitarimui nustatomi bendri tarptautinės komercijos principai. *Dalico* byloje Prancūzijos kasacinis teismas nusprendė, kad arbitražo susitarimo galiojimas turėtų būti nustatomas, atsižvelgiant į šalių ketinimus ir Prancūzijos teisės pripažintus tarptautinės viešosios tvarkos standartus. Teismas rėmėsi arbitražo susitarimo atskirumo nuo pagrindinės sutarties principu ir atsisakė remtis nacionaline teise (sutarčiai buvo taikoma Libijos teisė)³⁶. *Renault* byloje³⁷ Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas dar sykį patvirtino, kad teismas gali peržiūrėti arbitražinio susitarimo galiojimą tik tiek, kiek tai neprieštarauja privalomų tarptautinių teisės normų prancūziškai sąvokai.

³⁵ Žr. Švedijos bylą: *Swedish Mashine Group Inc. v. Swedish Mashine Group Inc.*, 1991-01-04.

³⁶ Žr. Danijos bylą: *Dalico v. Khoms El Mergeb*.

³⁷ Žr. Prancūzijos bylą: *Renault v. Soc. V.* //www.international ADR.com.

Taigi, jeigu šalis nenumatė, kad apskundus susitarimą bus taikoma nacionalinė teisė, Prancūzijos arbitražo vietos teismai turi taikyti tarptautinės teisės normas, kurios yra interpretuojamos atsižvelgiant į arbitražo vietos teisės normas.

Nagrinėjant užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo klausimą, kai šalis nenumato, kokia teisė bus taikoma arbitražiniam teismui priimant sprendimą, pripažinimo klausimą nagrinėjančios valstybės teismas negali vadovautis savo nacionaline teise, bet turi taikyti arbitražo vietos įstatymus. Tai reiškia, kad teismas turi atsižvelgti, kokį metodą arbitražo vietos valstybė taiko arbitražo sprendimų pripažinimui nustatyti.

Galime pastebėti, kad teismai arbitražo sprendimo galiojimo klausimą sprendžia dar nepasidėjus arbitražo procesui, apskundus arbitražo sprendimą apeliacine tvarka ar vykdant arbitražo sprendimą. Kyla klausimas – ar teismas gali spręsti, ar susitarimas nagrinėti ginčus arbitražiniame teisme galioja, kai šalis jį apskundžia jau vykstant arbitražiniam procesui. Italijos kasacinis teismas nusprendė, kad teismas negali nagrinėti tokio ieškinio bei teismas negali spręsti jurisdikcijos klausimo prasidėjus arbitražiniam procesui. Teismas turi atsisakyti jurisdikcijos, nespresdamas arbitražinės išlygos galiojimo klausimo³⁸.

Arbitražinio teismo sprendimo negaliojimo pagrindai yra šie:

1) nacionalinės teisės reikalavimų nesilaikymas arbitražo susitarimo formos klausimu;

2) nepaskyrimas tinkamo arbitrų skaičiaus. Pvz., *MMTC Ltd* byloje³⁹ Indijos Aukščiausiasis Teismas pasisakė, kad, remiantis Indijos arbitražo ir tarpininkavimo aktu, arbitražiniame susitarime numatytas lyginis arbitrų skaičius negali būti pagrindas paskelbti arbitražinį susitarimą negaliojančiu, nes šalių išrinkti arbitrai gali išsirinkti vyriausiąjį arbitrą ne vėliau kaip per mėnesį nuo jų paskyrimo dienos (Indija 1996 metais priėmė naująjį Arbitražo ir tarpininkavimo aktą, kuris skirtas išsamiai reguliuoti tarptautinio komercinio arbitražo procedūras).

³⁸ Žr. Italijos bylą: Corte di Cassazione, 1997-04-07.// www.international ADR.com.

³⁹ Žr. Indijos bylą: *MMTC Lt. v. Sterlite Industrines*.// www.international ADR.com.

Pagrindinių teisingo proceso principų pažeidimo pagrindas

Kitas pagrindas, kuriuo remiantis teismas gali atsisakyti pripažinti užsienio arbitražo sprendimą, numatytas Niujorko konvencijos 5 straipsnio 1 punkto (b) papunktyje – pagrindinių teisingo arbitražo proceso principų pažeidimas. Šis straipsnis taikomas, kai atsakovui nebuvo tinkamai pranešta apie arbitro paskyrimą ar arbitražinį nagrinėjimą bei kai jam nebuvo suteikta galimybė pateikti savo paaiškinimus⁴⁰.

Teisingo proceso standartai yra skirtingi ir jie dažniausiai yra nustatomi pagal pripažinimo klausimą nagrinėjančio teismo teisingo proceso standartus. Praktika rodo, kad taikomi pakankamai griežti prigimtinio teisingumo standartai, bet jie nėra tokie griežti kaip tie, kurie yra taikomi teisminiam nagrinėjimui. Pavyzdžiui, *Sesostris v. Transportes Navales* byloje⁴¹ teismas atsisakė vykdyti arbitražo sprendimą, nes atsakovas nebuvo gavęs pranešimo apie arbitražinį nagrinėjimą iki arbitražinio proceso pabaigos. Teismai dažnai atsisako vykdyti arbitražo sprendimą, kai šalis negalėjo dalyvauti procese ir kai ji įrodo, kad negavo pranešimo apie arbitražinį nagrinėjimą.

Kad būtų atsisakyta pripažinti ir vykdyti užsienio arbitražo sprendimą šiuo pagrindu, reikia įrodyti, jog šaliai, kurios nenaudai priimtas arbitražo sprendimas, nebuvo tinkamai pranešta apie arbitražo paskyrimą arba arbitražinį procesą ar jai kitaip nebuvo suteikta galimybė dalyvauti byloje⁴².

Byloje *Overseas v. Rakta* atsakovai ginčijo arbitražo sprendimą, remdamiesi tuo, kad jiems nebuvo suteikta teisė pristatyti savo poziciją byloje - arbitražo teismas atsisakė nukelti arbitražo procesą vėlesniam laikui tam, kad būtų išklaustyta jų liudytojas. Teismas atmetė šį argumentą, teigdamas, kad negalėjimas pristatyti savo liudytojų nėra pakankama priežastis atidėti bylos nagrinėjimą. Taip teismas pripažino, kad arbitražiniame teisme negali būti taikomi tokie patys teisingo proceso standartai, kokie yra taikomi teisminio nagrinėjimo metu. Be to, teismas nusprendė, kad atidėti arbitražo procesą galima tik tuomet, kai tai yra neišvengiama. Tai, kad liudytojas vedė paskaitą JAV universitete, nėra priežastis neatvykti į arbitražo procesą. Galiausiai, arbitrams buvo pateikti liudytojo rašytiniai parodymai, kurie suteikė pakankamai informacijos apie bylos aplinkybes. Toks teismo sprendimas apsaugo nuo galimybių vilkinti arbitražo procesą ir atsisakymo vykdyti arbitražo sprendimą⁴³.

⁴⁰ Žr. Niujorko konvencija, 5str. 1p., „b“ papunktis.

⁴¹ Žr. C.Brower, R.Lilich

⁴² Žr. G.Dominas, V.Mikelėnas. Tarptautinis komercinis arbitražas. Vilnius. Justitia, 1996, psl.283.

⁴³ Žr. E.Ivanauskienė. Komercinių arbitražų sprendimų įgyvendinimo aktualijos. Kaunas. 2000, VDU.

Prancūzijos apeliacinio teismo priimtas sprendimas *Alstrom* byloje⁴⁴ taip pat įrodo, kad šį pagrindą teismai interpretuoja siaurai. Teismas atsisakė panaikinti arbitražo sprendimą vien dėl to, kad atsakovas neturėjo galimybės dalyvauti atliekant techninę apžiūrą arbitražo metu. Teismas patvirtino, kad pakako, jog šalis galėjo dalyvauti pagrindinėse tyrimo stadijose ir jai suteikė galimybę pasisakyti dėl eksperto išvadų. Dažnai JAV teismai atmeta „teisingo proceso“ argumentą, jeigu šalis turėjo galimybę pareikšti prieštaravimus arbitražinio proceso metu, nes tai sulėtintų arbitražo sprendimų pripažinimo procesą, o tai prieštarautų Niujorko konvencijos tikslams.

Libyan Sun byloje⁴⁵ teismas atmetė atsakovo argumentą, kad arbitražinio teismo rėmimasis priimant sprendimą neteisingais ir klaidinančiais parodymais yra jų teisių į teisingą procesą pažeidimas. Šiuo atveju šalis žinojo, jog liudytojas dalyvaus arbitražiniame procese ir turėjo galimybę apklausti liudytoją. Be to, ji pareiškė savo prieštaravimus arbitražiniam teismui.

Apibendrinant galime daryti išvadą, kad teisingo proceso principai nebus pažeisti ir negalima atsisakyti pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą, kai šalis buvo tinkamai kviesta į arbitražą, tačiau neatvyko.

Taigi, jei arbitražinis teismas priėmė sprendimą nedalyvaujant kuriai nors iš šalių, bet jai buvo pranešta apie arbitražą, jo vietą ir laiką, sprendimas pagal Niujorko konvenciją turi būti vykdomas⁴⁶.

Jurisdikcijos viršijimas

Teismas taip pat gali atsisakyti pripažinti arbitražo sprendimą, jeigu arbitražinis teismas, priimdamas sprendimą, viršijo šalių jam suteiktus įgaliojimus. Šios nuostatos gali būti taikomos, kai arbitražinis teismas taikė ne tuos įstatymus ar ne tą teisę ginčo dalykui nustatyti, ar kai arbitražiniame teisme išsprendžiamas ginčas negalėjo būti perduotas arbitražui, remiantis šalių susitarime sudarytomis sąlygomis. Laikytina, kad Niujorko konvencijos 5 straipsnio 1 punkto (c) papunkčio nuostatos gali būti taikomos, kai nustatytas ginčo dalykas nebuvo numatytas arbitražiniame susitarime. Žinoma, šios nuostatos turi būti interpretuojamos tiksliai

⁴⁴ Žr. Prancūzijos bylą: Soc. Carter v. Altshom et AGF, Ca Paris, 1997//www.international ADR.com.

⁴⁵ Žr. JAV bylą: National Oil Corp. V. Libyan Sun Oil Co., 733 F.Supp.800 (D.Del.1990)

⁴⁶ Žr. G.Dominas, V.Mikelėnas. Tarptautinis komercinis arbitražas. Vilnius. Justitia, 1996, psl. 283.

siekiant įgyvendinti Niujorko konvencijos tikslus. Šalis turi įrodyti, kad arbitražinis teismas viršijo savo įgaliojimus.

Niujorko konvencijos 5 straipsnio 1 punkto (c) papunktis skelbia, kad toks sprendimas yra „sprendimas priimtas dėl ginčo, kurio nenumato arbitražinis susitarimas arba nepriima arbitražinio susitarimo ar arbitražinės išlygos sutartyje sąlygos, arba tame sprendime yra nuostatų tokiais klausimais, kurių neapima arbitražinis susitarimas ar išlyga, gali būti atskirtos nuo tų, kurių neapima šis susitarimas ar išlyga, tai ta arbitražo sprendimo dalis, kurioje yra nuostatos arbitražinio susitarimo ar arbitražinės išlygos sutartyje apimamais klausimais, gali būti pripažįstama ir vykdoma“⁴⁷.

Taigi jurisdikcijos viršijimo ginčijimo atveju, šalys turi įrodyti, kad:

1) arbitražo sprendimu išsprendžiamas ginčas, kurio šalys neketino perduoti ir neperdavė arbitražui;

2) arbitražo sprendimu išsprendžiamas ginčas, kuris negalėjo būti perduotas arbitražui remiantis šalių sudaryto arbitražinio susitarimo sąlygomis;

3) arbitražo sprendime išsprendžiami klausimai ar yra nutarimų, kuriais peržengiamos arbitražui pateikto ginčo dalyko ribos⁴⁸.

Netinkama arbitražinio teismo sudėtis

Šalis gali ginčyti užsienio arbitražo sprendimo pripažinimą, jeigu arbitražo institucijos sudarymo tvarka neatitiko šalių susitarimo arba arbitražo vietos valstybės įstatymų, jeigu šalys nesusitarė, kokiais įstatymais vadovausis. Niujorko konvencijos 5 straipsnio 1 punkto (d) papunktis skelbia, kad galima atsisakyti pripažinti arbitražo sprendimą, jei „arbitražo institucijos sudėtis ar arbitražo procesas neatitiko šalių susitarimo, arba, nesant tokio susitarimo, neatitiko tos valstybės, kurioje vyko arbitražas, įstatymų“⁴⁹.

Taigi šalys gali susitarti dėl arbitrų paskyrimo tvarkos, t. y. iš anksto numatyti arbitražinio teismo sudėtį. Šis pagrindas yra paremtas vienu iš svarbiausių arbitražo principų – sutarties laisvės principu. Jeigu užsienio arbitražo sprendimas yra priimtas neatsižvelgiant į šalių valią, tai teismas gali ir atsisakyti pripažinti tokį arbitražo sprendimą.

⁴⁷ Žr. Niujorko konvencija 5 str. 1 p. (c) papunktis.

⁴⁸ Žr. G.Dominas, V.Mikelėnas. Tarptautinis komercinis arbitražas. Vilnius. Justitia, 1996, psl. 283.

⁴⁹ Žr. Niujorko konvencija 5 str. 1 p. (d) papunktis.

Teismas gali atsisakyti pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą, kai arbitražinis teismas sudarytas pažeidžiant arbitražo vietos įstatymus (kai šalys dėl to nesusitarė). Dažnai vietos įstatymai skirtingai reguliuoja arbitrų skyrimo procedūrą, ypač tose valstybėse, kurios neįgyvendino UNCITRAL pavyzdinio įstatymo.

Dažnai valstybės neriboja, kiek šalys gali pasirinkti arbitrų (UNCITRAL pavyzdinis įstatymas, Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas, Jungtinės Karalystės Arbitražo aktas, Singapūro Tarptautinio arbitražo aktas, Italijos CPK ir kt.). Problemos gali iškilti tuomet, kai įstatymai neaiškiai reguliuoja arbitrų skaičiaus nustatymą. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 13 straipsnio 1 punktą numato, kad šalys savo nuožiūra nustato arbitrų skaičių, o 13 straipsnio 3 punktą numato, kad „visais atvejais arbitrų skaičius yra nelyginis“. Kyla klausimas, ar galios tokia arbitražinė išlyga, kurioje numatomas lyginis arbitrų skaičius. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas nereguliuoja kaip tokiu atveju turėtų pasielgti arbitražinis teismas.

Lyginio arbitrų skaičiaus nereguliavimas sukelia nemažai problemų. Pvz., Jungtinės Karalystės Arbitražo akto 15 straipsnio 3 punktą numato, kad toks susitarimas reikalauja paskirti arbitražinio teismo pirmininkaujantįjį. Skirtingai negu šalyse, įgyvendinusiose UNCITRAL pavyzdinį įstatymą, Anglijoje, nesusitarus dėl procedūros, t. y. nepaskyrus antrajai šaliai savo arbitro, pirmoji šalis gali prašyti paskirti jos arbitrą kaip vienintelį. Šios nuostatos taikymą galima iliustruoti byla, kurioje šalis nesėkmingai ginčijo arbitrų paskyrimą. *Longen* byloje⁵⁰ Anglijos teismas pripažino, kad ieškovui pateikus pranešimą atsakovui, kuriame pasiūlyta paskirti vieną iš trijų išvardytų arbitrų spręsti ginčą, ir atsakovui neatsakius per įstatymo numatytą laiką, yra pakankamas pagrindas pradėti arbitražo procedūrą. Teismas atmetė atsakovo argumentą, kad ginčo sudėtingumas reikalauja trijų arbitrų, remdamasis Arbitražo akto 15 straipsnio 3 punktu, teigiančiu, kad teismas gali paskirti vieną arbitrą.

Kitų užsienio šalių įstatymai numato, kad jeigu šalys nesusitarė dėl arbitrų paskyrimo, tai bus paskirti trys arbitrai, todėl reikia visada pasitikrinti, kaip nacionaliniai įstatymai reguliuoja arbitrų paskyrimą.

M/s Agapi byloje⁵¹ pralaimėjusi šalis, nepaskyrusi arbitro, ginčijo arbitražo sprendimą, kadangi jis buvo priimtas tik vieno arbitro, o arbitrų skaičius turėjo būti didesnis. JAV teismas išaiškino, kad remiantis Anglijos teise arbitražo procesas gali vykti ir esant vienam arbitrui ir kad Konvencija leidžia įgyvendinti sprendimus, priimtus remiantis arbitražo vietos teise, netgi jei tai prieštarauja šalių susitarimui.

⁵⁰ Žr. Anglijos byla: *Villa Denizcilik sanayi Ve ticaret AS v. Longen SA*, 1998, Lloyd's Rep. 195.

⁵¹ Žr. JAV byla: *Al-Haddad Bros. Enterprises, Inc. V. M/s Agapi*, 635 F.Supp. 205.

Taigi šiuo atveju, nors susitarime ir numatyta kitokia arbitrų paskyrimo procedūra, šaliai nepaskyrus savo arbitro ir neatvykus į arbitražą, taikomos arbitražo vietos taisyklės.

Netinkama arbitražinio teismo procedūra

Kitas pagrindas, numatytas Niujorko konvencijos 5 straipsnio 1 punkto „d“ papunktyje, kuriuo remiantis teismas gali atsisakyti pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą, yra netinkama arbitražinio teismo procedūra. Ši nuostata paremta tuo, kad šalys gali susitarti dėl arbitražo procedūrai taikomų taisyklių, nurodant šalių pasirinktas arbitražo taisykles, tačiau tai arbitrams netrukdo vadovautis arbitražiniam nagrinėjimui taikoma arbitražo vietos nacionaline proceso teise.

Remiantis šiuo pagrindu reikia įrodyti, kad:

- 1) arbitražas buvo suformuotas pažeidžiant nustatytą tvarką;
- 2) pati arbitražo procedūra vyko pažeidžiant nustatytą tvarką⁵².

Dėl arbitražinio teismo procedūrų šalys gali susitarti arbitražiniame susitarime, arbitražinėje išlygoje ar atskirame rašytiniame dokumente, pasirašytame prieš pradedant arbitražinį nagrinėjimą. Šio klausimo Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas detaliam nereglamentuoja. Pralaimėjusiai šaliai įrodžius, kad taikoma arbitražinio teismo procedūra pažeidė šalių susitarimą, teismas gali atsisakyti pripažinti ir vykdyti užsienio arbitražo sprendimą. Jeigu šalių susitarimu tokia tvarka nebuvo nustatyta, klausimas sprendžiamas pagal įstatymus tos valstybės, kur vyko arbitražas.

Vienas iš pagrindų, ginčijant arbitražinio teismo procedūros tinkamumą, gali būti arbitro šališkumas.

Baruch-Foster byloje⁵³ pralaimėjusi šalis nesėkmingai ginčijo, jog neatskleistas santykis tarp trečiojo arbitro (pasirinkto iš šalių išrinktų arbitrų) ir laimėjusios šalies pažeidė šalių susitarimą, nes trečias arbitras neturėjo nei tiesioginio, nei netiesioginio ryšio su bet kuria iš šalių. Taigi JAV teismas siaurai interpretavo įstatymą, užtikrindamas arbitražo sprendimo pripažinimą.

Jeigu šalys nesusitaria dėl taikomos procedūrinės teisės, tai pralaimėjusiai šaliai įrodžius, kad arbitražo procedūra neatitiko valstybės, kur vyko arbitražas, įstatymų, teismas taip pat gali atsisakyti pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą.

⁵² Žr. G.Dominas, V.Mikelėnas. Tarptautinis komercinis arbitražas. Vilnius. Justitia, 1996, psl. 284.

⁵³ Žr. JAV bylą; Imperial Ethiopian Government v. Baruch-Foster Corp., 1976.

Neįsigaliojęs, panaikintas ar sustabdytas arbitražo sprendimas

Niujorko konvencijos 5 straipsnio 1 punkto (e) papunktis numato, kad atsisakyti pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą teismas gali tuomet, kai arbitražo sprendimas nėra galutinis arba jo pripažinimą panaikino ar sustabdė tos valstybės, kurioje jis buvo priimtas arba tos valstybės, kurios įstatymai taikomi, kompetentinga valdžios institucija. Jeigu arbitražo sprendimas buvo apskūstas apeliacine tvarka, tačiau jis dar neišspręstas, tai teismas gali sustabdyti savo sprendimą dėl pripažinimo ir paprašyti pralaimėjusios šalies užtikrinti sprendimo įvykdymą.

Niujorko konvencijos nuostata „negalutinis arbitražo sprendimas“ skiriasi nuo 1927 metų Ženevos konvencijos nuostatos, kuri reikalavo, kad šalis, prašanti pripažinti arbitražo sprendimą, įrodytų, jog arbitražo sprendimas buvo galutinis arbitražo vietos valstybėje, t. y. arbitražo sprendimas nebegali būti skundžiamas.

Vadovaujantis šiuo pagrindu reikia įrodyti, kad arbitražo sprendimas dar netapo šalims privalomas arba jį panaikino ar sustabdė valstybės, kurioje arba pagal kurios teisę sprendimas buvo priimtas, kompetentinga institucija⁵⁴.

Šis reikalavimas iš esmės reiškia, kad šalis turi prašyti vietos teismo patvirtinimo, kad arbitražo sprendimas yra galutinis. Tai apsunkindavo arbitražo sprendimo įvykdymą. Niujorko konvencija to nereikalauja: arbitražo sprendimas laikomas galutiniu, kai arbitražo sprendimu išsprędžiami visi klausimai ir nelieka dėl ko kreiptis į arbitražą.

Niujorko konvencijos 6 straipsnis skelbia, kad „jeigu 5 straipsnio 1 punkto (e) papunktyje nurodytai kompetentingai valdžios institucijai pateiktas prašymas panaikinti ar sustabdyti arbitražo sprendimą, tai ta valdžios institucija, į kurią kreipiasi prašant pripažinti ir vykdyti šį sprendimą, gali, jeigu pripažins esant tikslinga, atidėti klausimo dėl šio sprendimo vykdymo išsprędimą, taip pat gali, tai šaliai, kuri prašo pripažinti ir vykdyti šį sprendimą, prašant, įpareigoti antrąją šalį pateikti reikiamą garantiją“⁵⁵.

Pavyzdžiui, *Fenili Corporation* byloje⁵⁶ IDI korporacija apskundė Indijos šaliai suteiktą arbitražo sprendimo vykdymo nutartį, remiantis tuo, kad arbitražo sprendimas buvo apskūstas Indijos teismams, ir todėl jis nėra galutinis bei privalomas. Apygardos teismas nesutiko su šiuo argumentu, teigdamas, kad, remiantis Konvencija, „privalomas“ reiškia, jog negalima kreiptis į kitą arbitražinį teismą. Kyla klausimas - jeigu šalis kreipsis į arbitražą dėl sprendimo patikslinimo, išaiškinimo pateikimo ar papildomo sprendimo priėmimo, ar šiuo atveju arbitražo sprendimas bus laikomas galutiniu.

⁵⁴ Žr. G.Dominas, V.Mikelėnas. Tarptautinis komercinis arbitražas. Vilnius. Justitia, 1996, psl. 284.

⁵⁵ Žr. Niujorko konvencija 5 str. 1 p. (d) papunktis.

⁵⁶ Žr. JAV bylą: *Fertilizer Corp. Of india v. IDI Management*, F.Supp. 542.

Antras pagrindas atsisakyti pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą yra arbitražo sprendimo panaikinimas ar sustabdymas. Reikia pažymėti, kad laimėjusi šalis neprivalo laukti, kol pasibaigs arbitražo sprendimo apskundimo senaties terminas ar kol pasibaigs arbitražo sprendimo nagrinėjimo apeliacine tvarka teisminės procedūros. Ji gali iš karto kreiptis į vykdymo vietos teismą tam, kad būtų įgyvendintas arbitražo sprendimas. Pvz., *Republic of Gabon v. Swiss Oil Corp* byloje⁵⁷ Aukščiausias Kaimanų salų teismas atsisakė pripažinti pralaimėjusios šalies argumentus, kad ICC arbitražo sprendimas, priimtas Paryžiuje, negali būti įgyvendinamas, remiantis Kaimanų salų Niujorko konvenciją įgyvendinusių įstatymu, kadangi arbitražo sprendimas buvo apskustas Prancūzijos teismuose ir jo nagrinėjimas dar nebuvo pasibaigęs. Teismas atidėjo sprendimo priėmimą savo byloje iki tol, kol bus priimtas sprendimas Prancūzijoje.

Niujorko konvencijos 5 straipsnio 1 punkto (e) papunktyje yra viena neišspręsta problema. Tai – nacionalinės teisės ginčo esmei taikymas. Manoma, kad arbitražo sprendimas, priimtas remiantis valstybės procesine teise, nepriklausomai nuo to, kur vyko arbitražinis nagrinėjimas, gali būti apskustas šios valstybės teismui. Tačiau kitų valstybių teisminė praktika rodo, kad užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo klausimą galima spręsti remiantis tik nacionaline procesine teise. Šis klausimas buvo nagrinėjamas *ISEC* byloje⁵⁸.

Pralaimėjusi arbitražą šalis — *ISEC* — apskundė priimtą Meksikoje ICC arbitražo sprendimą JAV apygardos teismui dėl to, kad arbitražinis teismas taikė Niujorko materialinę teisę. *ISEC* rėmėsi konvencijos 5 straipsnio 1 punkto (e) papunkčiu, teigdama, kad JAV apygardos teismas turi jurisdikciją panaikinti sprendimą, nes jis yra kompetentinga valdžios institucija tos valstybės, kurios teise remiantis buvo priimtas arbitražo sprendimas. Teismas nusprendė, kad šis straipsnis nukreipia į procesinę arbitražo teisę (*lex arbitri*). Savo nuomonę teismas grindė tuo, kad materialinės teisės taikymas prieštarautų derybų dėl Konvencijos logikai, pačiam Konvencijos tekstui, ignoruotų tarptautinę arbitražo sistemą bei kitus teismų priimtus sprendimus. Teismas pripažino, kad šiuo atveju tik Meksikos teismai turi jurisdikciją panaikinti arbitražo sprendimą, nes arbitražo vieta buvo Meksikoje ir buvo taikoma Meksikos procesinė teisė. Dažniausiai arbitražo sprendimai yra apskundžiami pagal arbitražo vietą, nes valstybių įstatymai leidžia panaikinti arbitražo sprendimus tik jeigu jie priimti tų valstybių teritorijoje⁵⁹.

⁵⁷ Žr. C.Brower, p.184.

⁵⁸ Žr. JAV bylą: *International Standard Electric Corp. V. Bridas SAP Industrial y Commercial*, F. Supp. 172.

⁵⁹ Žr. G.Dominas, V.Mikelėnas. Tarptautinis komercinis arbitražas. Vilnius. Justitia, 1996, psl. 252.

Kadangi arbitražo sprendimai dažniausiai apskundžiami valstybės, kurioje buvo priimtas arbitražo sprendimas, teismui, labai svarbu, kad arbitražo apskundimo pagrindai nebūtų griežtesni nei numatyta Niujorko konvencijoje. *Pirma*, jeigu būtų numatyta daug arbitražo apskundimo pagrindų, tokia valstybė būtų retai pasirenkama kaip ginčo sprendimo vieta. *Antra*, net ir patenkinus apeliacinį skundą, laimėjusi šalis nebus užtikrinta, kad arbitražo sprendimas bus pripažįstamas kitoje valstybėje.

Atsižvelgiant į tai, kad dažniausiai arbitražo vietos teismai turi jurisdikciją panaikinti ar sustabdyti arbitražo sprendimą, yra svarbu nustatyti, koks yra teismo akto, panaikinusio ar sustabdžiusio arbitražo sprendimą, teisinis poveikis. Negali kilti abejonių, kad panaikintas arbitražo sprendimas neturi teisinės galios toje valstybėje, kurioje jis priimtas, ir teisinės galios praradimas gali būti išplėstas už valstybės ribų⁶⁰. Neturintis teisinės galios arbitražo sprendimas neturėtų būti pripažįstamas pagal Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies (e) papunktį.

Pavyzdžiui, viena iš pirmųjų bylų, spręsta pagal naująjį Prancūzijos įstatymą, yra *Hilmarton Ltd. Byla*⁶¹. Prancūzijos kasacinis teismas šioje byloje patvirtino vykdymo valstybės svarbą, įgyvendinant arbitražo sprendimą. OTV ir Hilmarton sudarė sutartį dėl konsultavimo paslaugų. Hilmarton konsultavo OTV dėl viešųjų darbų Alžyre. Po to, dėl didelės dalies mokesčių nesumokėjimo, Hilmarton, vadovaudamasis sutartimi, padavė prašymą Tarptautinių prekybos rūmų (ICC) arbitražiniame teisme dėl ginčo išsprendimo.

1988 metais Ženevoje arbitras priėmė sprendimą ieškovo nenaudai, nurodydamas, kad sutartis pažeidė Alžyro viešąją teisę, nes Alžyro teisė draudžia tarpininkavimą. Hilmarton apskundė arbitražo sprendimą, ir Šveicarijos kasacinis teismas priėmė palankų ieškovui sprendimą. OTV kompanija pateikė prašymą Prancūzijos teismui pripažinti ir vykdyti arbitražinio teismo sprendimą, kurį Prancūzijos teismai patenkino 1991 metais, ir sprendimas tapo galutiniu, kai kasacinis teismas nepatenkino apeliacinio skundo 1994 metais. Tuo pačiu metu Šveicarijoje arbitražinis teismas pradėjo nagrinėti ginčą iš naujo, ir 1992 metais buvo priimtas antras arbitražo sprendimas, kuris patenkino Hilmarton prašymą ir nurodė OTV sumokėti komisinius Hilmarton. Iškilo klausimas, ar pirmasis arbitražo sprendimas, kuris buvo panaikintas arbitražo vietos valstybėje, gali būti įgyvendintas Prancūzijoje. Prancūzijos kasacinis teismas 1997 m. liepos 10 d. priėmė sprendimą, kuriuo remiantis pirmojo arbitražo sprendimo pripažinimas Prancūzijoje galutiniu sprendimu, susijusiu su tuo pačiu ginčo dalyku ir tarp tų pačių šalių, yra kliūtis pripažinti Prancūzijoje bet kokį užsienio teismo ar arbitražo sprendimą, kuris neatitinka šio sprendimo.

⁶⁰ Žr. G.Dominas, V.Mikelėnas. Tarptautinis komercinis arbitražas. Vilnius. Justitia, 1996, psl. 137.

⁶¹ Žr. Prancūzijos byla: Cour de Cassation, 1997-06-10, JDI.

Kita byla, išspręsta JAV(Žr. 62 išnaša), patvirtina tai, jog teismai yra linę pripažinti panaikintus arbitražo sprendimus, siekdami užtikrinti arbitražo sprendimų vykdymą. Iš Niujorko konvencijos 5 straipsnio 1 punkto (e) papunkčio formuluotės galima spręsti, kad prašymo dėl pripažinimo nagrinėjimo vietos teismas gali, bet neprivalo, atsisakyti pripažinti ir vykdyti vietos teisme panaikintus arbitražo sprendimus. Kadangi Konvencija nenumato jokių kriterijų, kada panaikintas arbitražo sprendimas gali būti pripažįstamas, o kada — ne, galima teigti, kad teismas gali pats nuspręsti, ar arbitražinio teismo sprendimas yra vykdytinas. Be to, Konvencijos 7 straipsnis numato, kad nė viena Konvencijos nuostata „nepanaikina nei vienos suinteresuotos šalies teisės naudotis bet kuriuo arbitražo sprendimu tokia tvarka ir tiek, kiek leidžia valstybės, kurios prašoma pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą, įstatymai ir tarptautinės sutartys.“ Šios nuostatos esmė yra ta, kad suinteresuotai šaliai neturi būti užkirstas kelias pripažinti užsienio arbitražo sprendimą. Viena iš pirmųjų bylų, kurioje buvo pripažintas panaikintas sprendimas JAV, yra taip vadinamas *Chrommaloy* sprendimas⁶². Cromalloy Aero Services (CAS) ir Egipto Respublika (Egiptas) sudarė keturių metų kontraktą, kuriuo remiantis CAS turėjo suteikti malūnsparnių remonto paslaugas. Jame buvo numatyta, kad visi ginčai bus sprendžiami, remiantis Egipto įstatymais Kairo arbitraže. Arbitražo sprendimai bus galutiniai ir privalomi bei negalės būti apskūsti. Sutartis numatė, kad Egiptas turi absoliučią teisę nutraukti sutartį, tačiau apie tai turi pranešti kitai šaliai prieš 30 dienų. 1991 metais Egiptas nutraukė sutartį apie tai nepranešęs CAS, kuri patyrė apie devyniolika milijonų dolerių nuostolių.

Ginčą sprendė Kairo arbitražas ir 1994 metais priėmė sprendimą, kad Egipto vyriausybė netinkamai nutraukė sutartį. Tais pačiais metais CAS pateikė prašymą JAV apygardos teismui dėl arbitražo sprendimo vykdymo. Po dviejų savaičių Egipto šalis apskundė arbitražo sprendimą Kairo apeliaciniam teismui, remiantis Egipto arbitražo teisės 1994 metų aktu Nr. 27 bei tuo, kad arbitražo sprendimas buvo priimtas, neatsižvelgiant į ginčo dalykui taikomą teisę. Arbitražo teismas netaikė Egipto administracinės teisės, o ir pats arbitražo sprendimas yra neteisėtas, nes jis nebuvo tinkamai pagrįstas, t.y. nebuvo atsižvelgta į tam tikrus dokumentus ir sutarties nuostatas. Tuo metu, kai JAV teismas sprendė, ar reikia sustabdyti nagrinėjimo dėl arbitražo sprendimo vykdymo eigą, Kairo apeliacinis teismas priėmė sprendimą dėl arbitražo sprendimo panaikinimo. Teismas nusprendė, kad pagal Egipto teisę ši sutartis turi būti laikoma administracine sutartimi, todėl arbitražas turėjo taikyti Egipto administracinės teisės nuostatas. Nepaisant Kairo teismo sprendimo, JAV apygardos teismas patenkino CAS prašymą pripažinti ir leisti vykdyti arbitražo sprendimą.

⁶² Žr. JAV bylą: In the matter of the Arbitration of Certain Controversies between Chrommalloy Aero Servines and the Arab republic of Egypt, civ. No. 94-2339 (1996-07-31).

Remdamasis Niujorko konvencijos 5 straipsnio 1 punkto „e“ papunkčiu ir 7 straipsniu, JAV apygardos teismas nusprendė, kad, netgi remiantis Konvencijos 5 straipsnio 1 punkto „e“ papunkčiu, jam suteikta teisė atsisakyti pripažinti arbitražo sprendimą, tačiau Konvencijos 7

straipsnis reikalauja suteikti laimėjusiai šaliai visas teises, kurias ji turi, vadovaujantis vykdymo valstybės nacionaline teise. Šios teisės yra nurodytos Federalinio Arbitražo akto 1-15 straipsniuose. Aktas numato, kad arbitražo sprendimas gali būti pripažįstamas, nesant apgaulės, korupcijos, procesinio netinkamo elgesio, arbitražo jurisdikcijos viršijimo, „akivaizdaus teisės nepaisymo“ pagrindų. Šios nuostatos neprieštarauja Niujorko konvencijai ir ją įgyvendinusiame įstatyme. Teismas pripažino, kad Egipto administracinės teisės netaikymas yra tik teisės klaida, bet negali būti laikoma „akivaizdžiu teisės nepaisymu.“ Taip pat teismas pasakė, kad Kairo arbitražo sprendimas negali būti pripažįstamas kaip užsienio arbitražo sprendimas, nes sutartyje šalys numatė, jog arbitražo sprendimas negali būti skundžiamas. Be to, tai prieštarautų „viešosios tvarkos“ išimčiai bei nuostatomis, kai užsienio arbitražų sprendimai pripažįstami remiantis tarptautinio mandagumo principu. Šios bylos rodo, kad vis didėja vykdymo valstybės teismų įtaka užsienio arbitražo sprendimų pripažinimui.

Nearbitruotinas ginčo objektas

Niujorko konvencijos 5 straipsnio 2 punkto (a) papunktis numato, kad teismas gali (bet neprivalo) atsisakyti pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą, kai „ginčo objektas pagal šios šalies įstatymus negali būti arbitražo nagrinėjimo dalyku.“ Kaip anksčiau buvo minėta, teismas savo iniciatyva tikrina, ar ginčo objektas yra arbitruotinas pagal vykdymo teismo įstatymus, nepriklausomai nuo to, ar pralaimėjusi šalis ginčijo arbitražo sprendimą šiuo pagrindu.

Arbitruotinumą doktrina teigia, kad tik tiesiogiai šalis liečiantys ginčai yra arbitruotini ir kad ginčų sprendimui taikomi konsensualiniai metodai. Jeigu ginčas apima kokius nors viešuosius interesus, toks ginčas negali būti arbitražo nagrinėjimo dalyku. Jeigu ginčas kyla dėl kokios nors neteisėtos veiklos, tai jis, aišku, negali būti arbitražo nagrinėjimo dalyku dėl neteisėtos veiklos specifinės prigimties ir viešo intereso nubausti už šią veiklą. Jeigu ginčai apima vartotojų apsaugos, konkurencijos, licencijavimo, gamtos apsaugos ir kitus klausimus, kurie yra susiję su viešuoju interesu, tai yra didelė tikimybė, kad tokie klausimai negalės būti arbitražo nagrinėjimo dalyku.

JAV teismai šį pagrindą, kaip ir kitus pagrindus, traktuoja labai siaurai. *Parsons & Whitthmore* byloje⁶³ teismas nagrinėjo ginčo objekto nearbitruotinumą klausimą. Remiantis Konvencijos 5 straipsnio 2 punkto „a“ papunkčiu, JAV teismas atsisakė pripažinti arbitražo sprendimą, susijusį su konkurencijos klausimais, atsižvelgiant į nacionalinio arbitražo bylas, kuriose nustatyta, kad išimtinę jurisdikciją spręsti su konkurencija susijusias klausimus turi tik teismai.

⁶³ Žr. JAV bylą *Parsons & Whitthmore Overseas Co.*, F. 2d 696.

Teismas gali atsižvelgti į nearbitruotinumą pagrindus, kurie „tarptautiniams susitarimams“ taikomi siauriau nei nacionaliniams arbitražo sprendimams. Teismas gali pripažinti, kad ginčo dalyko arbitruotumas nepriklauso nuo JAV užsienio politikos interesų, ir tik „tam tikros ieškinių kategorijos negali būti arbitražo nagrinėjimo dalyku, kai yra specialus nacionalinis interesas tą ginčą išspręsti.“ Tas faktas, kad nacionalinio intereso klausimas gali atsitiktinai įtakoti ginčo išsprendimą dėl sutarties pažeidimo, nepadaro ginčo nearbitruotinu.

JAV labai nedaug ginčo objektų, susijusių su tarptautiniais komerciniais susitarimais, negali būti arbitražo ginčo nagrinėjimo dalyku: pavyzdžiui, darbo sutartys negali būti arbitražo nagrinėjimo dalyku. JAV Aukščiausio teismo nuostata, kad ginčo objektas gali būti arbitruotinas atsižvelgiant į tam tikrą specifiką, kurią turi „grynai tarptautinis susitarimas“, leidžia arbitrams spręsti viešosios teisės klausimus, kurie anksčiau išimtinai priklausė teismų jurisdikcijai. *Mitsubishi* byloje⁶⁴ teismas pripažino, kad ginčai, susiję su konkurencija, gali būti sprendžiami arbitražiniame teisme. Teismas priėmė tokį sprendimą, remdamasis tarptautinio mandagumo principu, pagarba užsienio ir tarptautiniams arbitražo teismams bei teisinio numatomumo principu.

Liamco byloje⁶⁵ užsienio arbitražo sprendimas taip pat buvo ginčijamas, remiantis ginčo objekto nearbitruotinumu.

Liamco pateikė prašymą dėl arbitražo sprendimo, priimto Ženevoje, pripažinimo, tačiau pralaimėjusi šalis – Libija - ginčijo arbitražo sprendimą, remdamasi suverenumo imunitetu ir Valstybės veika. Teismas nusprendė, kad Libija atsisakė savo imuniteto, kai ji sutiko ginčą spręsti arbitražiniame teisme, kuriame bus taikoma užsienio teisė. Tačiau teismas pripažino, kad arbitražo sprendimo pripažinimas reikalautų iširti naftos koncesijos nacionalizavimo galiojimą, o tai prieštarautų Valstybės veiklos doktrinai.

Teismas nustatė, kad ginčas negalėjo būti sprendžiamas arbitražiniame teisme. Šis sprendimas buvo apskūstas ir panaikintas.

Pagal Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymą, Lietuvos teismai turėtų atsisakyti pripažinti ir vykdyti užsienio arbitražo sprendimus, kai ginčai kyla iš konstitucinių, darbo, šeimos, administracinių teisinių santykių, taip pat ginčų, susijusių su konkurencija, patentais, prekių ir paslaugų ženklais, bankrotu, bei ginčai, kylantys iš vartojimo sutarčių. Taip pat arbitražiniam teismui negali būti perduoti ginčai, jeigu viena iš šalių yra valstybės ar savivaldybės organizacija ir tokiam susitarimui nebuvo duotas išankstinis šių organizacijų steigėjo sutikimas.

⁶⁴ Žr. ICC International Court Of Arbitration Bulletin (1994 gruodis), p.187.

⁶⁵ Žr. JAV bylą: International Standard Electric Corp. V. Bridas SAP Industrial y Commercial, F. Supp. 172.

Šiuo atveju tarsi taikoma „dviguba“ arbitražinio susitarimo patvirtinimo sistema: ją turi pasirašyti valstybinės ar savivaldybės organizacijos vadovas bei patvirtinti Vyriausybės įgaliota institucija ar savivaldybė.

Viešoji tvarka

Niujorko konvencijos 5 straipsnio 2 punkto „b“ papunktis nurodo, kad teismas gali atsisakyti pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą, kai to sprendimo pripažinimas ir vykdymas prieštarauja šios valstybės viešajai tvarkai. Niujorko konvencija neapibrėžia viešosios tvarkos sąvokos – tai palikta padaryti nacionalinei teisei. Tačiau ir valstybių nacionalinė teisė neapibrėžia viešosios tvarkos sąvokos. Jos turinys priklauso nuo valstybės teisinės sistemos ir teismų interpretacijos, todėl kyla tam tikrų neaiškumų arbitražo sprendimo pripažinimo stadijoje.

Jeigu, teismo nuomone, užsienio arbitražų sprendimo pripažinimas prieštarautų teismo valstybės viešajai tvarkai, jis gali atsisakyti pripažinti ir vykdyti užsienio arbitražo sprendimą⁶⁶.

Viešosios tvarkos pagrindo taikymas priklauso nuo to, kaip plačiai teismai interpretuos viešosios tvarkos sąvoką.

Visuotinai pripažįstama, kad prašant pripažinti ir vykdyti užsienio arbitražo sprendimą, teismas negali atnaujinti ginčo nagrinėjimo iš esmės ir spręsti materialinio pobūdžio klausimų. Jeigu būtų įrodyta, kad yra nors vienas iš pagrindų, kuriuo remiantis gali būti atsisakoma pripažinti ir vykdyti užsienio arbitražo sprendimą, neaišku ar teismas privalėtų tai daryti.

Tai yra teismo diskrecinė teisė. Tarkim, netgi esant pakankamai įrodymų, kad arbitražas viršijo savo jurisdikciją, nacionalinis teismas gali vis tiek nuspręsti, kad sprendimas yra pripažintinas. Užsienio valstybių praktika šiuo klausimu nėra vienoda ir atsakymo į šį klausimą nepateikia.

JAV teismai labai siaurai interpretuoja šią sąvoką ir pralaimėjusios šalies viešosios tvarkos argumentą dažnai pripažįsta kaip nepagrįstą. *Waterside* byloje⁶⁷ teismas nustatė, kad gynybos atveju rėmimasis viešąja tvarka turi būti "atliekamas, atsižvelgiant į Konvencijos tikslus, kurie siekia „paskatinti komercinių arbitražo susitarimų pripažinimą ir vykdymą bei unifikuoti standartus, kuriais remiantis susitarimai spręsti ginčus arbitražiniame teisme ir arbitražo sprendimai yra pripažįstami pasirašiusiose šalyse“.

⁶⁶ Žr. G.Dominas, V.Mikelėnas. Tarptautinis komercinis arbitražas. Vilnius. Justitia, 1996, psl. 284.

⁶⁷ Žr. JAV bylą: *Waterside Ocean Navigation Co. Inc. V. International navigation Co. Lt.*

Vienoje iš bylų JAV teismas pripažino, kad viešosios tvarkos sąvoka neatitinka nacionalinės politikos sąvokos. Amerikos kompanijos sutarties nutraukimas su Egiptu dėl karo prasidėjimo negali būti pateisinamas JAV - Egipto santykių nutraukimu. Be to, teismas nusprendė, kad užsienio arbitražo sprendimo vykdymo gali būti atsisakyta tik tada, kai jo įvykdymas pažeistų valstybės pagrindines moralės ir teisingumo sąvokas, bei kad viešosios tvarkos traktavimas kaip priemonės, ginančios politinius interesus, yra rimtas Konvencijos pažeidimas. Remiantis viešąja tvarka negalima tenkinti tarptautinės politikos užgaidų.

Lybian Sun byloje⁶⁸ JAV apygardos teismas taip pat išaiškino, kad viešosios tvarkos sąvoka neatitinka užsienio politikos sąvokos. Nors Libijos vyriausybė, kaip ją pavaizdavo Sun Oil, ir yra bloga, tačiau tai nereiškia, kad dėl šios priežasties Sun Oil nebegali įgyvendinti arbitražo sprendimų Libijos teismuose. Libijos teroristinė taktika ir oportunistinis požiūris į tarptautinį komercinį arbitražą arbitražo sprendimų pripažinimui neturi reikšmės.

Dar kitoje byloje šalis ginčijo arbitražo sprendimą įgyvendinimo stadijoje, teigdama, kad arbitražo sprendimo, kurį priėmė papirktas arbitražo teismas, įgyvendinimas pažeistų JAV viešąją tvarką. Antrosios pakopos teismas nusprendė, kad įstatymas neleidžia ginčyti arbitražo kvalifikacijos, remiantis pagrindais, kuriuos šalis anksčiau žinojo, bet neginčijo iki arbitražo sprendinio priėmimo. Neginčydama arbitražo kvalifikacijos, šalis atsisakė teisės ginčyti arbitražo sprendimą pripažinimo stadijoje.

Anglijos teismas savo ruožtu nusprendė, kad atsisakyti įgyvendinti arbitražo sprendimą, remiantis viešosios tvarkos pagrindu, negalima, išskyrus atvejį, kai yra tam tikras neteisėtumo elementas arba sprendimo pripažinimas būtų aiškiai priešingas visuomenės interesams arba, galbūt, jo vykdymas būtų priešingas paprastų sąmoningų ir visiškai informuotų visuomenės narių atžvilgiu, kurių vardu ir yra vykdomos valstybės galios.

Lietuvos įstatymai nenumato viešosios tvarkos sąvokos. Taip pat nėra daug teisminės praktikos šiuo klausimu. Užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikoje problemas ir šiais klausimais priimtus teismų sprendimus aptarsiu ir paanalizuosiu kitoje šio darbo dalyje analizuojant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo klausimais.

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, nacionaliniai teismai negali atsisakyti pripažinti užsienio arbitražo sprendimo dėl fakto ar teisės klausimų ydų. Visuotinai pripažįstama, kad prašant pripažinti ir vykdyti užsienio arbitražo sprendimą teismas negali atnaujinti ginčo nagrinėjimo iš esmės, nes teismas šiuo atveju nėra apeliacinė instancija ir nevykdo teisminės užsienio arbitražo sprendimo priežiūros. Teismui pakanka, kad yra priimtas arbitražo sprendimas, todėl jis atsisako spręsti materialinio pobūdžio klausimus.

⁶⁸ Žr. JAV bylą: National Oil Corp. v. Libyan Sun Oil Co., 733 F.Supp.800 (D.Del.1990).

3. UŽSIENIO ARBITRAŽŲ SPRENDIMŲ PRIPAŽINIMAS PAGAL LIETUVOS NACIONALINĘ TEISĘ

Minėta, kad Lietuva yra 1958 m. Niujorko konvencijos dalyvė, todėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimas Lietuvoje vyksta pagal šios Konvencijos nuostatas. Atsižvelgiant į tai, kaip Lietuvos teismai taiko šios konvencijos nuostatas, ir priklauso, ar užsienio įmonės ir investuotojai, sudarydami sutartis su Lietuvos įmonėmis, reikš norą ginčus spręsti arbitražu. Jeigu Lietuvos teismai minėtą Konvenciją taikys netinkamai ir nepagrįstai atsisakys pripažinti užsienio arbitražų sprendimus, vargu, ar užsienio įmonės, sudarydamos sutartis, jose numatys arbitražinę išlygą.

Užsienio arbitražo teismo sprendimo pripažinimas – tai tokios teisinės galios suteikimas užsienyje priimtam arbitražo sprendimui, kokią turi Lietuvos Respublikos teritorijoje priimti arbitražo sprendimai. Iš esmės tai reiškia užsienio arbitražo sprendimo įteisinimą. Pripažinimas yra būtina arbitražo sprendimo vykdymo prielaida. Lietuvos Respublikoje gali būti vykdomi tik pripažinti užsienio arbitražo sprendimai, nes tik pripažintas arbitražo sprendimas įgyja *res judicata* galią ir tampa vykdytinas. Reikia pažymėti, kad užsienio arbitražo sprendimus gali būti prašoma pripažinti ne tik dėl to, kad norima juos priverstinai vykdyti, bet taip pat dėl kitų priežasčių, pavyzdžiui, siekiant užkirsti kelią kitai šaliai pareikšti teisme tapatų ieškinį⁶⁹.

Lietuvos Respublikos Seimas 1995 m. sausio 17 d. nutarimu Nr. I-760 ratifikavo 1958 metų Niujorko konvenciją dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo⁷⁰, ir Lietuva tapo šios konvencijos dalyve. Nuo to laiko užsienio arbitražų sprendimų pripažinimas Lietuvoje vyksta pagal šios konvencijos nuostatas. Analogiškai remiantis Niujorko konvencijos nuostatomis užsienio arbitražų sprendimų pripažinimas ir vykdymas yra reglamentuojamas 1996 m. balandžio 2 d. priimto LR Komercinio arbitražo įstatymo 39–40 straipsniuose⁷¹.

Tam tikrus užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo klausimus reglamentuoja JTO tarptautinės prekybos teisės komisijos 1985 m. liepos 21 d. priimtas UNICITRAL pavyzdinis įstatymas dėl tarptautinio prekybos arbitražo⁷². Beje, jo nuostatos yra perkeltos į LR Komercinio arbitražo įstatymą.

⁶⁹ V. Mikelėnas. Tarptautinės privatinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001, p. 203–204.

⁷⁰ Žin., 1995, Nr. 10-208.

⁷¹ Žin., 1996, Nr. 39-961.

⁷² Žr. http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration.html2.

Po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvai pradėjus vadovautis rinkos ekonomikos modeliu pradėjo sparčiai vystytis verslo ryšiai su užsienio valstybėmis. Tai reikalavo naujų, paprastesnių ir greitesnių tarptautinių ginčo sprendimo būdų, todėl Lietuvoje buvo priimtos tarptautinės sutartys ir nauji įstatymai, susiję su užsienio arbitražų sprendimų pripažinimu.

1995 m. sausio 17 d. Lietuva ratifikavo Niujorko konvenciją – pagrindinę tarptautinę konvenciją, numatančią vieningus arbitražo sprendimų įgyvendinimo standartus⁷³.

Tačiau, kaip anksčiau minėta, Niujorko konvencija nereguliuoja visų arbitražo pripažinimo etapų, tai palikta padaryti nacionalinei teisei⁷⁴.

Dėl to 1996 m. balandžio 2 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (toliau Komercinio arbitražo įstatymas), kuris sureguliuojo ginčų sprendimo arbitražiniame teisme tvarką Lietuvoje⁷⁵. Šis įstatymas priimtas, atsižvelgiant į Jungtinių Tautų Komisijos priimtą rekomendacinio pobūdžio UNCITRAL pavyzdinį įstatymą, kuriame buvo numatyta vieninga tarptautinių komercinių ginčų sprendimo arbitražiniame teisme procedūra. Komercinio arbitražo įstatymo nuostatos taikomos ir nacionaliniams, ir užsienio arbitražo sprendimams, tačiau atskiruose straipsniuose numatoma, kas laikoma tarptautiniu komerciniu arbitražiniamu bei kaip įgyvendinami užsienio arbitražų sprendimai⁷⁶.

Be to, stengiantis efektyviai sureguliuoti ginčo sprendimą arbitražiniame teisme buvo padarytos Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pataisos: numatyta, kad vykdomieji dokumentai išduodami remiantis užsienio arbitražo sprendimais; numatyta detalesnė užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo tvarka, tame tarpe ir nutarčių dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti apskundimo tvarka.

Lietuvos Respublikos CPK 811 straipsnis (toliau-LR CPK) ir Komercinio arbitražo įstatymo 39 straipsnis nurodo, kad šalis, norinti įgyvendinti arbitražo sprendimą, turi kreiptis į Lietuvos apeliacinį teismą su prašymu dėl arbitražų sprendimų pripažinimo. LR CPK 812 straipsnis numato detalesnę kreipimosi ir nagrinėjimo tvarką. Tokius prašymus nagrinėja teismo teisėjų kolegija, apie posėdžio laiką ir vietą pranešama asmenims, į kuriuos nukreiptas sprendimo vykdymas. Tokia formuluotė leidžia manyti, kad pranešama apie posėdžio laiką bendra LR CPK tvarka.

⁷³ Žr. LR Seimo nutarimas „Dėl 1958 m. Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo“, Žin., 1995, Nr. 10-208.

⁷⁴ Žr. ten pat.

⁷⁵ Žr. ten pat.

⁷⁶ Žr. ten pat.

LR CPK nenumato, per kiek laiko šalis gali kreiptis į teismą dėl arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo. Arbitražinis teismas neturi teisminės valdžios įgaliojimų; jis yra tik ginčo sprendinio institucija. Tačiau, jeigu taikytume analogiją su teismų sprendimų vykdymu, tai prašymą dėl arbitražo sprendimų vykdymo reikėtų pateikti per trejus metus.

LR CPK taip pat nenumato, per kiek laiko turi būti išnagrinėtas prašymas dėl arbitražo sprendimo pripažinimo bei vykdymo. Vienoje iš Lietuvos Respublikos apeliacinio teismo bylų teismas bylą išnagrinėjo per tris mėnesius nuo arbitražo sprendimo įteikimo dienos⁷⁷.

Keliose bylose teismas bylą išnagrinėjo praktiškai taip pat per tris mėnesius nuo Teismų departamento prie Teisingumo ministerijos rašto dėl arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo gavimo dienos. Taigi būtų tikslinga šį procesinį terminą apibrėžti. Atsižvelgiant į dabartinę Lietuvos teisminę praktiką, tarptautinį šių bylų pobūdį bei į tai, kad ateityje tokių bylų gali padaugėti, reiktų nustatyti šešių mėnesių laikotarpį prašymui dėl arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo išnagrinėti nuo prašymo pateikimo dienos. Toks terminas būtų optimalus atsižvelgiant į realius bylų nagrinėjimo Lietuvoje terminus. Siekiant pripažinti užsienio arbitražiniame teisme priimtus sprendimus, turi būti išpildytos ir kitos, papildomos, sąlygos. *Visų pirma*, arbitražo sprendimas turi atitikti užsienio arbitražo sprendimų arba nenacionalinių (tarptautinių arbitražo) sprendimų sąvoką.

Užsienio arbitražo sprendimu laikomas arbitražinio teismo sprendimas, priimtas Niujorko konvenciją pasirašiusioje šalyje. Kaip žinome, Niujorko konvencija gali būti taikoma, net jeigu užsienio arbitražo sprendimas nėra priimtas Konvenciją pasirašiusioje valstybėje. Tačiau Lietuva, ratifikuodama Niujorko konvenciją, priėmė išlygą, kad Lietuvos Respublika taikys šios Konvencijos nuostatas dėl arbitražų sprendimų, priimtų teritorijoje tų valstybių, kurios nėra Konvencijos dalyvės, tik savitarpio pagrindu. Tai reiškia, kad užsienio arbitražo sprendimas, priimtas Konvencijos nepasirašiusioje valstybėje, gali būti įgyvendintas jeigu:

- 1) užsienio valstybė pripažįsta ir vykdo Lietuvoje priimtus arbitražo sprendimus (faktinis savitarpio pagrindas);
- 2) su užsienio valstybe ir Lietuva yra sudarytas koks nors kitas susitarimas dėl arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo (sutartinis savitarpio pagrindas); pavyzdžiui, yra sudaryta dvišalė teisinės pagalbos sutartis.

⁷⁷ Žr. Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėta byla Nr. 2T-21/2003, pagal pareiškėjo RAB „Solmar“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Tarptautinio komercinio arbitražo teismo sprendimą prie Ukrainos pramonės ir prekybos rūmų.

Antra, arbitražinis susitarimas turi būti sudaromas raštu⁷⁸ ir laikomas sudarytu, jeigu:

- 1) jis yra įformintas bendru šalių pasirašytu dokumentu;
- 2) jis yra sudarytas šalims apsikeitus raštais, telegramomis, telefaksais ar kitais dokumentais, kuriuose fiksuojamas tokio susitarimo sudarymo faktas;
- 3) šalys apsieičia ieškinio pareiškimu ir atsiliepimu į ieškinį, kuriuose viena iš šalių tvirtina, o kita šalis neneigia, kad tarp jų sudarytas arbitražinis susitarimas, arba yra kitokių rašytinių įrodymų, kad šalys yra sudariusios ar pripažįsta arbitražinį susitarimą;
- 4) sudarant sutartį raštu, buvo padaryta nuoroda į arbitražinę išlygą, esančią sudarytoje kitoje sutartyje, kai ta nuoroda yra neatsiejama antrosios sutarties dalis⁷⁹.

Trečia, nustatyta tvarka turi būti pateiktas surašytas arbitražo sprendimo originalas ar jo nuorašas, autentiškas arbitražinis susitarimas arba tinkamai įformintas jo nuorašas bei tinkamai patvirtintas jų vertimas į lietuvių kalbą, jeigu šie dokumentai surašyti ne lietuvių kalba⁸⁰. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas nenumato asmenų, kurie turi įforminti vertimą. Tai rodo, kad Lietuva įgyvendino UNCITRAL pavyzdinio įstatymo nuostatą.

Galbūt Niujorko konvencijos 4 straipsnio 2 dalyje išvardytas asmenų sąrašas ir yra per daug detalus, tačiau toks sąrašo pateikimas yra parankesnis tiems, kurie naudojami įstatymu.

Dokumento vertimo patvirtinimo nuostatos yra numatytos Lietuvos Respublikos notariato įstatyme⁸¹. Pagal šį įstatymą, dokumentų nuorašų ir jų tikrumą bei dokumentų vertimo iš vienos kalbos į kitą tikrumą gali liudyti notarai arba Lietuvos Respublikos konsulinės įstaigos⁸². Arbitražinio susitarimo ar sprendimo užsienio kalba nuorašą notaras tvirtins, jeigu jis bus pažymėtas *Apostille* ar legalizuotas nustatyta tvarka, kai su ta valstybe nėra sudaryta teisinės pagalbos sutartis⁸³. Pagal Lietuvos Respublikos notariato įstatymą, arbitražo sprendimo ir susitarimo vertimus tvirtina notaras, jeigu jis moka atitinkamas kalbas⁸⁴. Jeigu jis nemoka atitinkamų kalbų, minėtus dokumentus jam turi išversti žinomas vertėjas. Vertėjas turi patvirtinti vertimo tikrumą savo parašu ir vertimo biuro antspaudu. Vertimą, susiūtą su originalu, tvirtina notaras savo parašu ir antspaudu.

Ketvirta, arbitražinio teismo sprendimas turi atitikti pagrindinius „prigimtinio teisėtumo ir teisingumo“ reikalavimus⁸⁵.

⁷⁸ Žr.: Komercinio arbitražo įstatymas, 9 str.

⁷⁹ Žr.: Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas, 9 str.

⁸⁰ Žr. Ten pat, 39 str. 2 d.

⁸¹ Žr. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas, žin., 1992, Nr.28-810

⁸² Žr. Ten pat, 25-27 str.

⁸³ V.Gaivenis, A.Valiulis. Notarinė praktika: Klausimai ir atsakymai II. Vilnius, Justitia, 1998.

⁸⁴ V.Nekrošius. Notariato teisė. Kaunas, Dangira, 1997.

⁸⁵ Žr. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas, 40 str.

Atsisakymo pripažinti ar vykdyti sprendimą pagrindai yra identiški Niujorko konvencijai: Lietuvos apeliacinis teismas gali (bet neprivalo) atsisakyti pripažinti ar vykdyti arbitražinio teismo sprendimą Niujorko konvencijos 5 straipsnyje numatytais pagrindais, kai atsakovas pateikia įrodymus, kad:

- 1) susitarimo šalys buvo neveiksnios;
- 2) arbitražinis susitarimas negalioja;
- 3) nebuvo tinkamai pranešta apie arbitro paskyrimą ar apie arbitražinio teismo nagrinėjimą, arba šalis negalėjo pateikti savo paaiškinimų dėl kitokių priežasčių;
- 4) arbitražinis teismas viršijo savo jurisdikciją;
- 5) arbitražinio teismo sudėtis ar arbitražo procesas buvo netinkami;
- 6) arbitražo sprendimas dar nėra galutinis, arba jo vykdymas panaikintas arba sustabdytas⁸⁶.

Beje, kai arbitražo sprendimas apskundžiamas kompetentingam arbitražo vietos teismui ir jo prašoma panaikinti ar sustabdyti arbitražo sprendimo vykdymą, Lietuvos apeliacinis teismas gali ir neatsisakyti pripažinti arbitražo sprendimą. Jis gali atidėti klausimo dėl šio sprendimo pripažinimo ir vykdymo nagrinėjimą.

Arbitražo sprendimas yra galutinis, kai jis įsiteisėja ir jam taikomas *res judicata* principas.

Arbitražo sprendimas įsiteisėja nuo jo priėmimo momento. JAV teismų praktika rodo, kad arbitražo sprendimas laikomas galutiniu, kai nebelieka dėl ko kreiptis į arbitražą. Jeigu kreipiamasi į arbitražinį teismą arbitražo sprendimui patikslinti ar prašoma priimti papildomą sprendimą, o ieškovas prašo teismą vykdyti arbitražo sprendimą, teismas atsakovo prašymu turėtų atidėti pripažinimo nagrinėjimą.

Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 40 straipsnio 2 punktą numato dar du atsisakymo pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą pagrindus⁸⁷. Tai yra:

- 1) ginčo objekto nearbitruotinumą;
- 2) Lietuvos įstatymų įtvirtintos viešosios tvarkos pažeidimas.

Minėto įstatymo 40 straipsnio 2 punkto formuluotė nuo 1 punkto formuluotės skiriasi šiais požymiais:

- 1) joje nurodoma, jog arbitražinio teismo sprendimą atsisakoma, o ne gali būti atsisakyta, pripažinti ir vykdyti esant vienam iš antroje dalyje išvardytų pagrindų. Tuo tarpu Niujorko konvencijos 5 straipsnio 2 punktą nurodo, kad galima atsisakyti pripažinti ir vykdyti

⁸⁶ Žr.: Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas, 40 str.

⁸⁷ Žr. Ten pat, 40 str. 2 p.

arbitražo sprendimą, esant vienam iš šių pagrindų. Tai leidžia manyti, kad teismas privalėtų atsisakyti pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą, nustačius šiuos pagrindus. Kaip matome, tokia šio įstatymo formuluo­ tė prieštarauja Niujorko konvencijai. Jis sugriežtina arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo tvarką, o tai prieštąja Niujorko konvencijos tikslui – užtikrinti arbitražo sprendimų efektyvų įgyvendinimą. Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio⁸⁸ ir Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 1 straipsnio 4 punktu, teismas neturėtų atsisakyti vykdyti arbitražo sprendimo, jeigu viešosios tvarkos pažeidimai yra nežymūs.

2) nustatyti, ar ginčo objektas yra nearbitruotinas ir ar jis nepažeidžia Lietuvos viešosios tvarkos, teismas imasi savo iniciatyva. Ginčo šalis, prieš kurią yra nukreiptas sprendimas, neprivalo pateikti įrodymų, tačiau tai nereiškia, kad ji jų negali pateikti.

Komercinio arbitražo įstatymas, kaip ir Niujorko konvencija, numato sprendimo įvykdymo užtikrinimo priemonių taikymą. Kai viena šalis prašo arbitražo vietos teismo sustabdyti ar panaikinti sprendimą, arba Lietuvos apeliacinis teismas nusprendžia atidėti klausimo dėl šio sprendimo pripažinimo ir vykdymo nagrinėjimą, šalis gali prašyti įpareigoti antrąją šalį:

- 1) sumokėti reikiamą piniginių užstatą sprendimo įvykdymui užtikrinti arba
- 2) taikyti kitokias sprendimo įvykdymo užtikrinimo priemones.

Lietuvos apeliacinis teismas turi taikyti sprendimo vykdymo užtikrinimo priemones tik tuo atveju, kai nesiėmus užtikrinimo priemonių, sprendimo įvykdymas gali pasunkėti ar pasidaryti negalimas. Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato išaiškinimu, teismas neturėtų reikalauti, kad šalis, prašanti vykdymo užtikrinimo priemonių, užtikrintų atsakovo nuostolių atlyginimą.

LR CPK 812 straipsnio 1 dalyje numatyta tiksli teismo nutarčių dėl arbitražo sprendimų pripažinimo apskundimo tvarka. Šalis gali skųsti Lietuvos apeliacinio teismo nutartį Lietuvos Aukščiausiam Teismui per vieną mėnesį nuo skundžiamos nutarties priėmimo dienos⁸⁹. Skundą paduodantis asmuo turi išsiųsti skundo nuorašus byloje dalyvaujantiems asmenims registruotu laišku. Skundo nuorašai turi būti išversti į anglų ar kitą suinteresuotų asmenų suprantamą kalbą.

Vis dėlto, nors užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo procedūra ir yra gana gerai sureguliuota, kai kurie klausimai dar nėra visapusiškai išspręsti - nėra aišku, kiek laiko trunka

⁸⁸ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2002.

⁸⁹ Žr. Lietuvos Respublikos CPK 812 str.

arbitražo sprendimų dėl pripažinimo ir vykdymo įregistravimas ir pats nutarties priėmimo procesas, t. y. nėra numatytas prašymo dėl arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo išnagrinėjimo terminas. Be to, nėra įmanoma sužinoti, kiek buvo priimta nutarčių vykdyti arbitražinio teismo sprendimus ir kiek kartų buvo atsisakyta tai padaryti.

3.1. LIETUVOS APELIACINIO TEISMO PRAKTIKA DĖL PRAŠYMŲ PRIPAŽINTI UŽSIENIO ARBITRAŽŲ SPRENDIMUS

Išnagrinėjęs prašymą dėl užsienio teismo (išskyrus Europos Sąjungos valstybes nares, bet ne Daniją) arba arbitražo sprendimo pripažinimo ir (arba) leidimo vykdyti Lietuvos apeliacinis teismas gali priimti tokias nutartis:

- 1) sprendimą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje;
- 2) sprendimą pripažinti Lietuvos Respublikoje;
- 3) sprendimą leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje;
- 4) sprendimą atsisakyti pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje
- 5) prašymą dėl užsienio teismo (arbitražo) sprendimo pripažinimo ir (arba) leidimo vykdyti Lietuvos Respublikoje patenkinti iš dalies (pripažinti ir (arba) leisti vykdyti tik dalį užsienio teismo (arbitražo) sprendimo ir pan.);
- 6) prašymą palikti nenagrinėtą ;
- 7) nutraukti bylą.

Lietuvos apeliacinio teismo nutartis užsienio teismo (išskyrus Europos Sąjungos valstybes nares, bet ne Daniją) arba arbitražo sprendimo pripažinimo ir (arba) leidimo vykdyti Lietuvos Respublikoje klausimu įsiteisėja nuo jos priėmimo dienos ir per vieną mėnesį nuo jos priėmimo gali būti skundžiama kasaciniu skundu Lietuvos Aukščiausiajam Teismui (CPK 812 straipsnio 1 dalis).

Lietuvos apeliacinio teismo teisėjo vienasmeniškai rašytinio proceso tvarka priimta nutartis Europos Sąjungos valstybės narės teismo sprendimo pripažinimo (leidimo vykdyti) Lietuvos Respublikoje klausimu įsiteisėja pasibaigus terminui paduoti prašymą dėl nutarties peržiūrėjimo, jeigu toks prašymas nebuvo paduotas. Šią nutartį gali būti prašoma peržiūrėti paduodant prašymą Lietuvos apeliaciniam teismui per vieną mėnesį nuo nutarties nuorašo įteikimo dienos. Jeigu šalies, kurios atžvilgiu prašoma pripažinti sprendimą, nuolatinė gyvenamoji vieta yra ne Lietuvos Respublikoje, prašymas dėl nutarties peržiūrėjimo gali būti paduodamas per du

mėnesius nuo nutarties nuorašo įteikimo minėtai šaliai asmeniškai arba nuo jo pristatymo į jos gyvenamąją vietą dienos.

Išnagrinėjęs prašymą peržiūrėti Lietuvos apeliacinio teismo teisėjo vienasmeniškai rašytinio proceso tvarka priimtą nutartį dėl Europos Sąjungos valstybės narės teismo sprendimo pripažinimo (leidimo vykdyti) Lietuvos Respublikoje Lietuvos apeliacinis teismas gali priimti tokias nutartis:

- 1) prašymą dėl nutarties peržiūrėjimo patenkinti;
- 2) prašymą dėl nutarties peržiūrėjimo patenkinti iš dalies;
- 3) prašymą dėl nutarties peržiūrėjimo atmesti;
- 4) procesą dėl nutarties peržiūrėjimo nutraukti;
- 5) prašymą pripažinti nepaduotu nepašalinus trūkumų ir jį grąžinti pareiškėjui.

Lietuvos apeliacinio teismo nutartis dėl prašymo peržiūrėti Lietuvos apeliacinio teismo teisėjo vienasmeniškai rašytinio proceso tvarka priimtą nutartį dėl Europos Sąjungos valstybės narės teismo sprendimo pripažinimo (leidimo vykdyti) Lietuvos Respublikoje įsiteisėja nuo jos priėmimo dienos ir gali būti skundžiama kasaciniu skundu Lietuvos Aukščiausiajam Teismui per tris mėnesius nuo nutarties priėmimo (CPK 818 straipsnio 6 dalis, 345 straipsnis).

Užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti tvarka yra nustatyta 2002 m. LR CPK 809–815 straipsniuose. Proceso įstatyme įtvirtinta, kad užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo sąlygas (CPK 810 straipsnio 6 dalis) ir vykdymo sąlygas (CPK 813 straipsnio 4 dalis) nustato Niujorko konvencija.

Pagal LR CPK 809 straipsnio 1 dali užsienio arbitražų sprendimai Lietuvos teritorijoje gali būti vykdomi tik po to, kai juos pripažįsta valstybės įgaliota institucija – Lietuvos apeliacinis teismas, pagal LR CPK 812 straipsnio 1 dali prašymus dėl užsienio arbitražų pripažinimo ir leidimo vykdyti nagrinėja Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegija. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis per viena mėnesi nuo jos priėmimo dienos gali būti skundžiama kasacine tvarka Lietuvos Aukščiausiajam Teismui (CPK 812 straipsnio 1 dalis). Vykdomuosius raštus pagal pripažintus ir leistus vykdyti Lietuvos Respublikoje užsienio arbitražų sprendimus išduoda Lietuvos apeliacinis teismas (CPK 774 straipsnis).

Tenka pripažinti, kad nuo to, kaip Lietuvos teismai taiko Niujorko konvencijos nuostatas, priklauso, ar užsienio įmonės ar investuotojai, sudarydami sutartis su Lietuvos ūkio subjektais, numatys galimybę spręsti kylančius ginčus arbitraže. Nuo to, kaip Lietuvos teismai, konkrečiai – Lietuvos apeliacinis teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, taiko Niujorko konvenciją ir aiškina jos nuostatas, priklauso užsienio partnerių pasitikėjimas Lietuvos teismais.

Tais atvejais, kai netinkamai taikant ir aiškinant Konvencijos nuostatas bus nepripažįstami užsienio valstybių arbitražų sprendimai ar stabdomas jų pripažinimas ir vykdymas,

užsienio subjektai gali palaikyti mūsų valstybę nepalankia arbitražui ir nenorės numatyti arbitražinės išlygos dėl ginčų sprendimo arbitraže sutartyse, kurios sudaromos su Lietuvos ūkio subjektais. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pabrėžęs, kad Lietuva, ratifikuodama Niujorko konvenciją, įsipareigojo pripažinti užsienio arbitražų sprendimus. Tapdama šios Konvencijos dalyve, Lietuva taip pat įsipareigojo tinkamai taikyti Niujorko konvencijos V straipsnyje nustatytus užsienio arbitražų nepripažinimo pagrindus. Užsienio arbitražo nepripažinimas Niujorko konvencijoje neįtvirtintu pagrindu arba netinkamas šios konvencijos aiškinimas ir taikymas reikštų Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų pažeidimą⁹⁰.

Teismų praktikos analizė rodo, kad absoliuti dauguma prašomų pripažinti Lietuvoje užsienio arbitražų sprendimų yra pripažįstami atmetant atsakovų prieštaravimus dėl nepripažinimo. Tačiau yra keletas atvejų, kai užsienio arbitražų sprendimai nepripažįstami, juolab, kad jie nepripažįstami abejotinu pagrindu.

3.2. LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO PRAKTIKA DĖL PRAŠYMŲ PRIPAŽINTI UŽSIENIO ARBITRAŽŲ SPRENDIMUS

Išanalizavus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo praktiką, atkreiptinas dėmesys į tai, kad dauguma prašymų dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti yra pripažįstami. Dažniausiai atmetami atsakovų prieštaravimai dėl nurodytų sprendimo nepripažinimo netinkamai taikant ar aiškinant Niujorko konvencijos nuostatas. Šiuo metu aktualu, kad Lietuvos teismai gauna sąlyginai ne daug prašymų dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti, todėl galima teigti, jog Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisės taikymo ir aiškinimo praktika šiuo klausimu yra negausi ir dar tik formuojasi. Dėl to kartais ji yra prieštaringa ir kai kada pagrįstai kritikuojama.

Tai, kad kasacinio teismo praktika yra negausi, patvirtina Lietuvos Aukščiausiame Teisme išnagrinėtų bylų dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo skaičius: 2001 metais – 5; 2002 metais – 2; 2003 metais – 3; 2004 metais – 2; 2005 metais – 2; 2006 metais – 2, 2007 metais – 1. Galima teigti, kad daugiau kaip per 6 metus kasacine tvarka buvo išnagrinėta tik 17 bylų dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti Lietuvos Respublikoje.

⁹⁰

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civiliniu bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo Kipre registruotos imonės Duke Investment Limited pareiškimą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje Londono tarptautinio arbitražo teismo (LCIA) sprendimą; bylos Nr. 3K-7-179/2006.

Lietuvos apeliacinis teismas per tą patį laikotarpį išnagrinėjo 56 prašymus dėl užsienio valstybių arbitražų sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti Lietuvos Respublikoje.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegijų priimtose nutartyse griežtai laikomasi nuostatos, kad sprendžiant užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo klausimą, šalių ginčas nenagrinėjamas iš esmės ir netikrinama, ar arbitražo sprendimas yra teisėtas ir pagrįstas. Pripažinimo procedūra reiškia tik nepripažinimo pagrindų, nustatytų Niujorko konvencijos V straipsnyje, buvimo ar nebuvimo patikrinimą⁹¹.

Taip pat buvo išaiškinta, kad, remiantis Niujorko konvencijos nuostatomis, turi būti pripažįstama ir leidžiama vykdyti arbitražo pirmininko nutarimą dėl ieškinio užtikrinimo priemonių (laikinių apsaugos priemonių)⁹².

Teismų praktikoje buvo suformuota teisės taikymo ir aiškinimo taisyklė ir jos nuosekliai laikomasi, kad atsakovas privalo įrodyti Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies „a“–„e“ punktuose suformuluotus pagrindus, kuriais remiantis galima nepripažinti užsienio arbitražo sprendimo, buvimą⁹³.

Tuo tarpu teismas, sprenddamas ar pripažinti arbitražo sprendimą, turi patikrinti Konvencijos V straipsnio 2 dalies punktuose įtvirtintus pagrindus *ex officio* – kiekvienu atveju nepriklausomai nuo to, ar atsakovas (skolininkas) jais remiasi ar ne, t. y. teismas privalo patikrinti, ar pagal Konvencijos V straipsnio 2 dalies „a“ punktą pagrindas nepripažinti užsienio arbitražo

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo UAB „Trest Krivorižsta Ikonstrukcija“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Tarptautinio komercinio arbitražo prie Ukrainos prekybos ir pramonės rūmų sprendimą, bylos Nr. 3K-3-222/2001; 2001 m. gegužės 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo privačios įmonės „Marketing servis“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikos teritorijoje Tarptautinio komercinio arbitražo prie Ukrainos prekybos ir pramonės rūmų sprendimą, bylos Nr.3K-3-566/2001; 2003 m. vasario 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo Černigovo valstybinio miškų ūkio susivienijimo „Černygovec“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikos teritorijoje Tarptautinio komercinio arbitražo prie Ukrainos prekybos ir pramonės rūmų sprendimą, bylos Nr. 3K-3-278/2003; išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo Kipre registruotos įmonės Duke Investment Limited pareiškimą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje Londono tarptautinio arbitražo teismo (LCIA) sprendimą, bylos Nr. 3K-7-179/2006.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. sausio 21 d. nutartis priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjos Šveicarijos įmonės „Apatit Fertilizers S.A.“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Tarptautinio arbitražinio teismo prie Rusijos Federacijos prekybos ir pramonės rūmų pirmininko nutarimą, bylos Nr.3K-3-145/2002.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo UAB „VI Belles Eksport“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Tarptautinio arbitražinio teismo prie Baltarusijos prekybos ir pramonės rūmų sprendimą, bylos Nr.3K-3-150/2001; 2001 m. vasario 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo UAB „Trest Krivorižstal konstrukcija“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Tarptautinio komercinio arbitražo prie Ukrainos prekybos ir pramonės rūmų sprendimą, bylos Nr.3K-3-222/2001; 2001 m. gegužės 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo privačios įmonės „Marketing servis“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikos teritorijoje Tarptautinio komercinio arbitražo prie Ukrainos prekybos ir pramonės rūmų sprendimą, bylos Nr.3K-3-566/2001; 2003 m. rugsėjo 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo privačios įmonės „Jusimi Corporation“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikos teritorijoje Korėjos komercinio arbitražo valdybos arbitražo teismo sprendimą, bylos Nr.3K-3-2/2003.

sprendimo yra tokio sprendimo prieštaravimas prašomos pripažinti valstybės viešajai tvarkai, taip pat ar nėra Konvencijos V straipsnio 1 dalies „b“ punkte nustatyto ir kito atvejo, pagal kurį valstybė gali atsisakyti pripažinti užsienio arbitražo sprendimą: kai užsienio arbitražo sprendimas buvo priimtas dėl ginčo, kuris nenumatytas arbitražiniame susitarime arba kurio neapima arbitražinio susitarimo ar arbitražinės išlygos sutartis, arba tame sprendime yra nuostatų tokiais klausimais, kuriu neapima arbitražinis susitarimas ar išlyga sutartyje⁹⁴.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje taip pat buvo pasisakyta dėl to, ar galima pripažinti užsienio arbitražo sprendimą, kai jį atsisakė pripažinti kitos valstybės teismas. Pavyzdžiui, kasacinio teismo 2006 m. kovo 7 d. nutartyje nurodyta, kad aplinkybė, jog Kaliningrado srities arbitražo teismas nepripažino Londono tarptautinio arbitražo teismo sprendimo Rusijos Federacijoje, nėra pagrindas stabdyti Londono tarptautinio arbitražo teismo sprendimo pripažinimo procesą Lietuvoje. Lietuvos Respublika yra Niujorko konvencijos dalyvė, todėl Lietuvos teismai šią Konvenciją aiškina ir taiko autonomiškai. Be to, Niujorko konvencijoje įtvirtinti vertybiniai kriterijai („viešoji tvarka“ ir pan.), kuriuos įvairių valstybių teismai gali vertinti skirtingai. Dėl to užsienio arbitražo sprendimo nepripažinimas vienoje valstybėje nėra kliūtis ieškovui kreiptis dėl tokio sprendimo pripažinimo kitoje valstybėje.

Teismų praktikoje laikomasi nuostatos, kad negalima atsisakyti pripažinti užsienio arbitražo sprendimo vadovaujantis Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies „d“ punktu, kai atsakovas prieštarauja pripažinimui remdamasi tuo, jog arbitražo sprendimas pažeidžia arbitražo vietos valstybės materialiosios teisės normas⁹⁵. Taip pat Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse ne kartą pasisakyta dėl to, kad užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti procedūroje neturi būti vadovujamasi tarpvalstybinėmis sutartimis dėl teisinės pagalbos.

Pavyzdžiui, vienoje byloje atsakovas reiškė prieštaravimus, kad pranešimai apie bylos nagrinėjimą neatitiko tarpvalstybinių sutarčių nuostatų, tačiau kasacinis teismas konstatavo, jog

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. sausio 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjos Šveicarijos įmonės „Apatit Fertilizers S.A.“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Tarptautinio arbitražinio teismo prie Rusijos Federacijos prekybos ir pramonės rūmų pirmininko nutarimą, bylos Nr. 3K-3-145/2002; išplėstinės teisėjų kolegijos 2004 m. gruodžio 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo AS „Parekss banka“ pareiškimą pripažinti ir leisti vykdyti Latvijos Respublikos teritorijoje Rygos tarptautinio trečiųjų teismo sprendimą, bylos Nr. 3K-7-552/2004.

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo Kipre registruotos įmonės Duke Investment Limited prašymą leisti vykdyti Londono tarptautinio arbitražo (LCIA) sprendimą, bylos Nr. 3K-7-179/2007.

turi būti vadovaujamosi Niujorko konvencijos nuostatomis⁹⁶.

Be to, labai svarbu tai, kad sutartyje dėl arbitražinės išlygos numatytas šalių ginčų sprendimas derybų keliu, nereiškia, jog negalima iš karto kreiptis į arbitražą⁹⁷.

Dar vienoje kasacinio teismo nutartyje buvo pasisakyta apie tai, kad jeigu šalių sutartyje buvo nustatyta, jog ginčas sprendžiamas pagal Estijos teisę, neišskiriant nei proceso, nei materialiosios teisės, tai galioja principas, kad jei šalys nesusitarė, taikoma tos valstybės, kurioje nagrinėjamas ginčas, teisė (*lex arbitri*)⁹⁸.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ne visada užsienio arbitražų sprendimai Lietuvoje yra pripažįstami ir leidžiami vykdyti. Profesoriaus V. Mikelėno nuomone, yra atvejų, kai užsienio arbitražų sprendimai nepripažįstami abejotinu pagrindu. Kaip pavyzdį profesorius nurodo kasacinio teismo 2002 m. vasario 21 d. nutartį, kuria atsisakyta taikyti ieškinio užtikrinimo laikinąsias apsaugos priemones vadovaujantis Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies „b“ punktu, t. y. kad užsienio arbitražo nutarimas prieštarauja viešajai tvarkai⁹⁹. Šioje nutartyje teismas pagrindu prieštaravimą viešajai tvarkai nurodo tai, kad arbitražo nutarimo pripažinimas dėl AB „Lifosa“ turto ir sąskaitų arešto pripažinimo reikštų tai, jog atsakovas negalėtų tęsti jokios veiklos, o tai sukeltų neigiamus socialinius ir ekonominius padarinius tiek pačiam atsakovui, tiek Kėdainiu rajonui, nes įmonės mokami mokesčiai sudaro apie 30 proc. rajono biudžeto. Profesoriaus V. Mikelėno nuomone, toks platus viešosios tvarkos supratimas prieštarauja ne tik Niujorko konvencijos paskirčiai, bet ir tarptautinei šios konvencijos aiškinimo ir taikymo praktikai.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. balandžio 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo AB Dimitrogradovo autoagregatų gamyklos prašymą leisti vykdyti Tarptautinio komercinio arbitražo prie Rusijos prekybos ir pramonės rūmų sprendimą, bylos Nr. 3K-3-460/2001.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo UAB „VI Belles Eksport“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Tarptautinio arbitražinio teismo prie Baltarusijos prekybos ir pramonės rūmų sprendimą, bylos Nr. 3K-3-150/2001; 2001 m. vasario 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo UAB „Trest Krivorizstal konstrukcija“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Tarptautinio komercinio arbitražo prie Ukrainos prekybos ir pramonės rūmų sprendimą, bylos Nr. 3K-3-222/2001.

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. gegužės 28 d. nutartis, priimta pagal pareiškėjo Heidelberg Balticum Ltd. prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje Arbitražinio teismo prie Estijos prekybos ir pramonės rūmų sprendimą, bylos Nr. 3K-3-632/2001.

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. vasario 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjos Šveicarijos įmonės „Apatit Fertilizers S.A.“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Tarptautinio arbitražinio teismo prie Rusijos Federacijos prekybos ir pramonės rūmų pirmininko nutarimą, bylos Nr. 3K-3-145/2002.

Profesoriaus teigimu, tokiais motyvais galima atsisakyti pripažinti užsienio arbitražo sprendimą, priimtą prieš kiekvieną didesnę Lietuvos įmonę, suteikiant galimybę išvengti atsakomybės pagal savo prievoles dėl to, kad tai prieštarautų viešajai tvarkai¹⁰⁰. Žinoma, galima sutikti su nuomone, kad toks sąvokos „viešoji tvarka“ aiškinimas prieštarauja Niujorko konvencijos paskirčiai, bet iš vėlesnių įvykių ir ginčo šalių veiksmų matyti, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kolegija priėmė iš esmės teisingą, nors ir ne visiškai teisėtą sprendimą.

Vėliau ginčo šalys sudarė taikius susitarimus, ir išvengusi bankroto įmonė tęsia savo veiklą.

Dėl to manau, kad teismas, aiškindamas ir taikydamas tarptautines sutartis, privalo vadovautis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais (LR CPK 3 straipsnio 1 dalis).

Teisminės praktikos dėl arbitražinės išlygos galiojimo ir galimybės ją nugincyti formavimasis vyksta gana sudėtingai. Štai Lietuvos apeliacinis teismas nepripažino arbitražinio teismo sprendimo, nurodydamas, kad šis buvo priimtas negaliojant arbitražinei išlygai (Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punktas).

Arbitražinės išlygos negaliojimą nulėmęs tas faktas, kad įmonės direktorius nepasirašė konsignacijos sutarties, kurioje yra arbitražinė išlyga¹⁰¹.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė teisėjų kolegija konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismo išvada neatitinka rašytinio arbitražinio susitarimo sampratos, nustatytos tarptautinės ir nacionalinės teisės normose (Niujorko konvencijos II straipsnio 2 dalis, Komercinio arbitražo įstatymo 9 straipsnio 2 dalies 3 punktas) ir Niujorko konvencijos taikymo praktikos. Dėl to kolegija nutartį panaikino, pripažino ir leido vykdyti Lietuvos Respublikoje Tarptautinio komercinio arbitražinio teismo prie Ukrainos pramonės ir prekybos rūmų sprendimą¹⁰².

Tai buvo padaryta remiantis tarptautine Niujorko konvencijos taikymo ir aiškinimo praktika.

¹⁰⁰ V. Mikelėnas. „Arbitražo proceso klausimai remiantis Lietuvos teismų praktika“, „Justitia“, Nr. 2006/2, p. 28–29.

¹⁰¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civiliniu bylu skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 27 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo RAB „Szolmar“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje Tarptautinio komercinio arbitražinio teismo prie Ukrainos pramonės ir prekybos rūmų sprendimą, bylos Nr. 2T- 21/2003.

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civiliniu bylu skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2003. m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje pagal pareiškėjo RAB „Szolmar“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje Tarptautinio komercinio arbitražinio teismo prie Ukrainos pramonės ir prekybos rūmų sprendimą, bylos Nr. 3K-7- 999/2003.

Teigiama, kad arbitražinio susitarimo sutartinė prigimtis lemia būtinybę sutarties šalims išreikšti suderintą valią dėl ginčo perdavimo nagrinėti arbitražui. Ši valia turi būti išreikšta rašytine forma. Niujorko konvencijos taikymo praktikoje susiformavo nuostata tokį susitarimą laikyti sudarytu ne tik tada, jeigu jis įformintas bendru šalių pasirašytu dokumentu, bet ir šalims apsikeitus raštais, telegramomis, telefaksais ar kitais dokumentais, kuriuose fiksuojamas tokio susitarimo sudarymo faktas, arba yra kitokių rašytinių įrodymų, patvirtinančių, kad šalys sudarė ar pripažįsta arbitražinį susitarimą.

Pakankamu arbitražiniam susitarimui įrodyti laikomas šalių apsikeitimas ieškininiu pareiškimu ir atsiliepimu į ieškinį, kuriuose viena iš šalių tvirtina, o kita šalis neneigia, kad jos sudarė arbitražinį susitarimą.

Lietuvoje tokie arbitražinio susitarimo sudarymo pripažinimo pagrindai įtvirtinti įstatyme (Komerčio arbitražo įstatymo 9 straipsnio 2 dalis). Akivaizdu, kad Niujorko konvencijoje nustatyta esminė arbitražinio susitarimo galiojimo sąlyga yra suderintos šalių valios atitinkamam susitarimui sudaryti išreiškimas.

Dėl to esant raštu įformintam arbitražiniam susitarimui ir įrodymams, patvirtinantiems, kad abi šalys pritarė vienokiu ar kitokiu būdu tokio susitarimo nuostatoms, jis laikomas sudarytu pagal Niujorko konvencijos reikalavimus. Dokumento patvirtinimas parašu, antspaudu yra reikšmingas, nes patvirtina šalių valios išreiškimą, bet jis nėra būtina arbitražinio susitarimo galiojimo sąlyga. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, kad šalims sudarius sutartį, kurioje yra arbitražinė išlyga, tačiau dėl kokių nors priežasčių sutarties nepatvirtinus abiejų šalių parašais ar antspaudais, šalių valia ginčą spręsti pagal šios arbitražinės išlygos nuostatas galima įrodinėti faktais, duomenimis, iš kurių galima spręsti apie arbitražinio susitarimo buvimą.

Vienas iš tokių faktų yra sutarties vykdymas, leidžiantis padaryti išvadą, kad šalys sutiko su tokios sutarties sąlygomis, taip pat ir su sutartyje esančia arbitražine išlyga. Taigi nacionalinės ir tarptautinės teisės normos, nustatančios rašytinio arbitražinio susitarimo sampratą, leidžia jį aiškinti plačiau negu susitarusių šalių parašais patvirtintas susitarimas. Vienai iš sutarties šalių kreipusis su prašymu nagrinėti ginčą ir pateikus įrodymus, patvirtinančius arbitražinį susitarimą, suteikiantį teisę konkrečiam arbitražui spręsti šalių ginčus, arbitražas, nenustatęs kitokių kliūčių nagrinėti ginčą, neturi pagrindo atsisakyti jį nagrinėti. Kaip minėta anksčiau, faktas, kad šalis nepasirašė sutartyje ar nenustatytomis aplinkybėmis ją pasirašė tokiu įgaliojimu neturėjęs asmuo, nesudaro pakankamo pagrindo teigti, jog sutartyje esanti arbitražinė išlyga negalioja, jei yra duomenų, kad ši sutartis nepasirašiusios šalies buvo vykdoma, taip pritariant jos sąlygoms, todėl tokiu atveju sutarties šalis, ginčijanti kitos šalies pateiktos sutarties galiojimą ir arbitražo kompetenciją, gali pateikti įrodymus, patvirtinančius jos argumentus, kurie įvertinami priimant arbitražo sprendimą. Arbitražinės išlygos autonomijos doktrina lemia, kad net sutarties

pripažinimas negaliojančia ir niekine, nedaro negaliojančia arbitražinės išlygos, todėl arbitražas gali spręsti sutarčių galiojimo klausimą ir tuo atveju, kai ginčo šalys iš esmės tuos pačius sutartinius teisinius santykius grindžia skirtingomis sutartimis, kurių arbitražinės išlygos numato ginčų sprendimą skirtinguose arbitražuose. Taigi aptariamoje nutartyje aiškindamas Niujorko konvenciją ir pripažindamas užsienio arbitražo sprendimą, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikėsi gana liberalios nuostatos. Taip pat vienoje iš nutarčių Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pabrėžęs, kad net pripažinus, jog šalys nebuvo sudariusios arbitražinės išlygos, šalių veiksmai, pareiškus ieškinį arbitraže, liudija, kad šalys sutiko spręsti ginčą arbitraže¹⁰³.

Kitose bylose dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo, sprendamas galimybę nuginčyti arbitražinę, išlygą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikėsi kitokios pozicijos ir gana plečiamo Niujorko konvencijos taikymo ir aiškinimo nuostatų¹⁰⁴.

Nutartyje, priimtoje byloje pagal pareiškėjo AS „Parekss banka“ prašymą pripažinti užsienio arbitražo sprendimo pripažinimą ir vykdymą, kasacinės instancijos teismas nurodė, kad bankrutuojančios įmonės ir jos kreditorių teisėti interesai lemia tai, jog siekdamas apsaugoti įstatymo ginamas vertybes bankroto administratorius turi pareigą patikrinti bankrutuojančios įmonės prieš bankrotą sudarytus sandorius, taip pat inicijuoti 1997 m. rugpjūčio 11 d. paskolos sutarties nuginčijimą. Dėl to šios sutarties arbitražinės išlygos nuginčijimas aptariamam pagrindui reikštų tai, kad remiantis tokia sutartimi priimto užsienio arbitražo sprendimas prieštarauja Lietuvos viešajai tvarkai. Taigi kolegija konstatavo, kad, neišnagrinėjus civilinės bylos dėl paskolos sutarties dalies nuginčijimo, negalima daryti vienareikšmės išvados apie prašomo pripažinti arbitražo sprendimo neprieštaravimą Lietuvos viešajai tvarkai, taip pat apie užsienio arbitražui priskirta kompetencija spręsti iškilusi ginčą. Tokioms aplinkybėms esant teisiškai neapibrėžtomis, civilinė byla gali būti sustabdoma iki jų paaiškėjimo, nes teismo procesinis sprendimas negali būti paremtas prielaidomis ir nepatikrintais faktais, jeigu yra galimybė juos patikrinti.

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. gegužės 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo Heidelberg Balticum Ltd. prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje Arbitražinio teismo prie Estijos prekybos ir pramonės rūmų sprendimą, bylos Nr. 3K-3-632/2001.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2004 m. gruodžio 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo AS „Parekss banka“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Latvijos Respublikos Rygos tarptautinio trečiųjų teismo sprendimą, bylos Nr. 3K-7-552/2004; 2005 m. gegužės 25 d. nutartis priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo AB „Geonafta“ ir Svenska Petroleum Exploration AB prašymus pripažinti ir leisti vykdyti Tarptautinio arbitražo prie Tarptautiniu prekybos rūmų sprendimą, bylos Nr.3K-7-268/2005.

Kasacinio teismo teisėjų kolegija sprendė, kad nagrinėtoje byloje užsienio arbitražo sprendimo pripažinimas ir leidimas vykdyti iki momento, kai bus nustatytas kitoje civilinėje byloje faktas, nulemiantis šalių sudarytos 1997 m. rugpjūčio 11 d. paskolos sutarties ir arbitražinės išlygos joje atitikimą Lietuvos viešajai tvarkai, nėra galimas, nes prašomas pripažinti užsienio arbitražo sprendimas paremtas minėta paskolos sutartimi.

Dėl to, nustačius tiesioginį prejudicinį ryšį tarp bylų, nagrinėta byla sustabdytina, nes jos negalima nagrinėti iki tol, kol bus išspręsta kita civilinė byla (CPK 163 straipsnio 1 dalies 3 punktas). Tačiau byla dėl paskolos sutarties nuginčijamo nėra išnagrinėta iki šiol ir svarstyta, ar toks bylos sustabdymas, kai yra ginčijama sutartis, nepažeidžia kreditorių interesų ir neprieštaruja arbitražinės išlygos autonomijos doktrinai, pagal kurią net materialinės sutarties pripažinimas negaliojančia ir niekine nedaro negaliojančia arbitražinės išlygos.

Panaši situacija susidarė byloje pagal pareiškėjų AB „Geonafta“ ir Svenska Petroleum Exploration AB prašymus dėl užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti nagrinėjimo metu.

Apygardos teisme buvo iškelta civilinė byla pagal ieškovo AB „Geonafta“ ieškinį atsakovui UAB „Genčių nafta“ dėl 1993 m. balandžio 28 d. steigimo sutarties ir atskirų jos nuostatų pripažinimo negaliojančiomis. Šioje sutartyje buvo arbitražinė išlyga, kurios pagrindu priimtas prašomas pripažinti ir leisti vykdyti arbitražo sprendimas. AB „Geonafta“ ieškinio dalyko sudedamoji dalis buvo ir reikalavimas pripažinti negaliojančia steigimo sutarties 9 straipsnio 2 dalies nuostatą, pagal kurią iš steigimo sutarties kilęs ginčas perduodamas nagrinėti nepriklausomam arbitražui Danijoje, Kopenhagos mieste, jei steigėjai nepasiekia susitarimo dėl ginčo nagrinėjimo institucijos pasirinkimo. AB „Geonafta“ nuomone, ginčas, susijęs su teise valdyti ir naudoti žemės gelmėse esančius išteklius ir jais disponuoti, negalėjo būti perduotas nagrinėti komerciniam arbitražui, nes tai – išimtinė Lietuvos Respublikos nuosavybė ir dėl to turi būti taikomas teisminės gynybos prioriteto principas, t. y. šiuo atveju teisė į teisminę gynybą negali būti ribojama taikant prioritetą alternatyviam ginčo išsprendimo būdai – nagrinėjimui arbitraže.

Išplėstinė teisėjų kolegija konstatavo, kad būtent civilinėje byloje dėl steigimo sutarties pripažinimo negaliojančia nustatytos aplinkybės dėl arbitražinės išlygos galiojimo turės prejudicinę galią ir įrodomąją reikšmę pripažįstant ar nepripažįstant arbitražo sprendimą, juolab ginčo teisenos byloje teismas gali pasisakyti dėl tokios arbitražinės išlygos, kurios atskiros dalys yra iš esmės prieštaringos, neatitikimo Lietuvos Respublikos įstatymų, kartu ir prieštaravimo ar neprieštaravimo Lietuvos Respublikos viešajai tvarkai. Teismas nesutiko su tuo, kad arbitražinės išlygos prieštaravimo ar neprieštaravimo viešajai tvarkai klausimą gali spręsti tik Lietuvos apeliacinis teismas, sprenddamas arbitražo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti klausimą;

laikė, kad toks kasatoriaus Svenska Petroleum Exploration AB argumentas susiaurina teisminės gynybos galimybių taikymą esant sutartyje arbitražinei išlygai, nes, sekant šio teiginio logika, net ir pripažinus negaliojančia steigimo sutartį ar jos dalį dėl arbitražinės išlygos. Dėl to bylos nagrinėjimas buvo sustabdytas LR CPK 163 straipsnio 1 dalies 3 punkto pagrindu.

Nežiūrint į ginčus Lietuvos teismuose Tarptautinio arbitražo teismo prie Tarptautiniu prekybos rūmų 2003 m. spalio 30 d. arbitražo sprendimas buvo pripažintas ir leistas vykdyti kitose valstybėse (Anglijoje, Vokietijoje). Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. kovo 20 d. nutartimi civilinėje byloje pagal ieškovo AB „Geonafta“ ieškinį atsakovams Svenska Petroleum Exploration AB, UAB „Genčių nafta“, trečiajam asmeniui Lietuvos Respublikos Vyriausybei dėl 1993 m. balandžio 28 d. steigimo sutarties pripažinimo negaliojančia (Lietuvos apeliacinio teismo civilinė byla Nr. 2A-130/2006), ieškinį tenkino iš dalies ir pripažino steigimo sutarties 9 straipsnio 9.2 punkte nustatyta ginčų sprendimo arbitražinę išlygą negalioja Lietuvos Respublikos Vyriausybės atžvilgiu. Šiuo metu ši byla yra nagrinėjama kasacine tvarka ir šalių prašymu jos nagrinėjimas yra atidėtas nes jos siekia taikiai išspręsti kilusius ginčus. Pažymėtina, kad nevykdant arbitražo sprendimo vien palūkanų dydis pasiekė 17 mln. JAV dolerių. Tai leidžia diskutuoti, ar visada arbitražo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti sustabdymas yra pagrįstas ekonomiškai ir naudingas ginčo šalims. Tokį ne visada nuoseklų ir plečiamą Niujorko konvencijos nuostatų taikymą ir aiškinimą galima paaiškinti nagrinėjamų ginčų sudėtingumu ir kai kada net išimtinių aplinkybių bylose nustatymu, o tai leidžia tarptautines sutartis taikyti ir aiškinti vadovaujantis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais (CPK 3 straipsnio 1 dalis).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs dėl galimybės sustabdyti arbitražų sprendimų pripažinimą ir leidimą vykdyti remiantis bendromis LR CPK normomis. Teisėju kolegija nurodė, kad galiojantis LR CPK yra proceso teisės normas kodifikuojantis teisės aktas, kurio normos turi būti taikomos ir aiškinamos sistemiškai. Pagal LR CPK 812 straipsnio 4 dalį byla dėl užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo sustabdoma dviem atvejais: a) kai arbitražo sprendimas nėra įsiteisėjęs; b) kai nesuėję arbitražo sprendimo apskundimo terminai.

Tačiau šis specialiųjų bylos sustabdymo atvejų sąrašas nėra baigtinis, nes *mutatis mutandis* kiekvienu konkrečiu atveju turi būti taikomi bendrieji bylos sustabdymo pagrindai, nustatyti LR CPK 163, 164 straipsniuose. Dėl to šios bylos atžvilgiu yra taikytinas vienas iš privalomųjų bylos sustabdymo pagrindų, numatytų LR CPK 163 straipsnio 1 dalies 3 punkte, t. y. iki bus išspręsta kita civilinė byla.

Teisėju kolegija sprendė, kad bylos dėl užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti nagrinėjimo ypatumai neeliminuoja LR CPK 163 straipsnio 1 dalies 3 punkto taikymo, nes byla nagrinėjama pagal nacionalines civilinio proceso taisykles. Tenka atkreipti

dėmesį į tai, kad viešosios tvarkos aiškinimas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje kinta ir viešoji tvarka suprantama siauriau.

Kadangi Niujorko konvencijoje nedraudžiama sustabdyti bylos dėl užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti, byla sustabdyta pagrįstai, nes toks sustabdymas neprieštarauja nurodytoje konvencijoje nustatytiems valstybės įsipareigojimams¹⁰⁵.

Tai leidžia užtikrinti vienodą Niujorko konvencijos nuostatų taikymą ir aiškinimą. Sąvoka „viešoji tvarka“ tarptautinio arbitražo doktrinoje ir praktikoje aiškinama kaip tarptautinė viešoji tvarka, apimanti fundamentalius sąžiningo proceso principus, taip pat imperatyvias materialiosios teisės normas, įtvirtinančias pagrindinius ir visuotinai pripažintus teisės principus¹⁰⁶.

Išplėstinė teisėjų kolegija 2006 m. kovo 7 d. nutartyje pasisakė, kad neprotingai didelės palūkanos gali būti vertinamos kaip viešosios tvarkos pažeidimas, jeigu jos reikštų lupikavimo įteisinimą. Vis dėl to byloje 14,75 proc. dydžio palūkanos negali būti pripažintos neprotingai didelėmis nei Anglijos, kurios teisė buvo taikoma sprendžiant šalių ginčą, nei Lietuvos teisės požiūriu. Pagal 2003 m. gruodžio 9 d. Mokėjimų, atliekamų pagal komercinius sandorius, vėlavimo prevencijos įstatymo 2 straipsnį už pavėluotą atsiskaitymą taikomų palūkanų dydis apskaičiuojamas VILIBOR palūkanų norma padidinant 7 procentiniais punktais.

Pavyzdžiui, Lietuvos banko duomenimis, 2006 m. kovo mėnesi VILIBOR – 3,03 proc. Taigi palūkanos už mokėjimo termino pažeidimą būtų 10,03 proc. Vidutinė metinė palūkanų norma, tuo metu imta už Lietuvos bankų suteiktus komercinius kreditus, buvo 8–12 proc. Taigi 14,75 proc. dydžio palūkanos, nustatytos už termino praleidimą, neprieštaravo viešajai tvarkai. Be to, buvo pasisakyta dėl to, ar užsienio arbitražo sprendimo pripažinimas nepažeis valstybės interesų ir nepakenks Lietuvos ir Rusijos geros kaimynystės santykiams.

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2004 m. gruodžio 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo AS „Parekss banka“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Latvijos Respublikos Rygos tarptautinio trečiųjų teismo sprendimą, bylos Nr.3K-7-552/2004; išplėstinės teisėjų kolegijos 2005 m. gegužės 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo AB „Geonafra“ ir Svenska Petroleum Exploration AB prašymus pripažinti ir leisti vykdyti Tarptautinio arbitražo prie Tarptautiniu prekybos rūmų sprendimą, bylos Nr.3K-7-268/2005; 2005 m. rugsėjo 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo AS „Super FM“ pareiškimą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje Latvijos Respublikos ad hoc arbitražo sprendimą, bylos Nr. 3K-3-411/2005.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje K. C. firma „Schwarz“ v. A. V. individuali įmonė; bylos Nr. 3K-3-612/2004; išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo Kipre registruotos įmonės Duke Investment Limite pareiškimą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje Londono tarptautinio arbitražo teismo (LCIA) sprendimą, bylos Nr. 3K-7-179/2006

Teisėjų kolegija konstatavo, kad tarptautinių sutarčių taikymas *per se* negali būti laikomas prieštaravimu viešajai tvarkai. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 135 straipsnyje nustatyta, kad Lietuva vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais. Vienas tokių principų yra tarptautinių valstybės įsipareigojimų vykdymas (*pacta sunt servanda*).

Lietuva, ratifikuodama Niujorko konvenciją, įsipareigojo pripažinti užsienio arbitražų sprendimus. Tapdama šios Konvencijos dalyve, Lietuva taip pat įsipareigojo tinkamai taikyti Konvencijos V straipsnyje nustatytus užsienio arbitražų sprendimų nepripažinimo pagrindus. Užsienio arbitražo sprendimo nepripažinimas šioje Konvencijoje nenustatytu pagrindu arba netinkamas Konvencijos aiškinimas ir taikymas reikštų Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų pažeidimą.

Teisėjų kolegija pažymėjo, kad Rusijos Federacija taip pat yra Niujorko konvencijos dalyvė. Vadinas, Rusijos Federacija taip pat įsipareigojo spręsti užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo klausimą pagal Konvencijoje nustatytas taisykles. Dėl to tarptautinės sutarties taikymas ir jos tinkamas vykdymas, t. y. teisėti veiksmai, negali daryti neigiamos įtakos valstybių geros kaimynystės santykiams¹⁰⁷. Analogiškai liberaliai Niujorko konvencijos nuostatas Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taikė ir aiškino vėlesnėse nutartyse.

Naikindamas Lietuvos apeliacinio teismo nutartį, kuria nepripažintas ir neleistas vykdyti Latvijos *ad hoc* arbitražo teismo sprendimas, kasacinis teismas nurodė, kad teismo teiginys, jog arbitražinio teismo sprendimo pripažinimas ir leidimas vykdyti prieštarauja Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies „b“ punktui bei LR Komercinio arbitražo įstatymo 40 straipsnio 2 dalies 2 punktui, negali būti laikomas pagrįstu, nes paskolos sutartis ir jos papildomi susitarimai nepripažinti negaliojančiais ir nepažeidžia Lietuvos Respublikos įstatymų įtvirtintos viešosios tvarkos, o teismo nurodyti pažeidimai nevertintini kaip fundamentalių sąžiningo proceso principų, taip pat imperatyviosiose materialiosios teisės normose įtvirtintų pagrindinių ir visuotinai pripažintų teisės principų, pažeidimai¹⁰⁸.

Neseniai išnagrinėtoje byloje, sprendžiant užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo klausimą, atsakovo (skolininko) prieštaravimai dėl viešosios tvarkos pažeidimo iš esmės buvo susiję su ta aplinkybe, kad skolininkui Baltarusijos Respublikoje iškelta bankroto byla ir, jo nuomone, taikant šio Baltarusijos Respublikoje vykstančio bankroto proceso teisinės pasekmes,

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo Kipre registruotos įmonės Duke Investment Limited pareiškimą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje Londono tarptautinio arbitražo teismo (LCIA) sprendimą, bylos Nr. 3K-7-179/2006.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. liepos 19 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo AS „Super FM“ pareiškimą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje Latvijos Respublikos *ad hoc* arbitražo sprendimą, bylos Nr. 3K-3-434/2006.

Lietuvos Respublikoje turėtų būti atsisakyta pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje nurodytus užsienio arbitražo sprendimus, nes bankroto bylos pasekmės turi būti sprendžiamos pagal bankroto bylos nagrinėjimo vietos teisę (*lex concursus*).

Lietuvos teismai nesutiko su tokiais atsakovo prieštaravimais ir nurodė, kad jo teiginiai dėl bankroto bylos iškėlimo pasekmių ir pažeidimo esminių imperatyvų: asmenų lygybės, draudimo varžyti kito asmens teises, protingumo, teisingumo, proporcingumo principų, *lex mercatoria*, kurių, kaip fundamentalių kiekvienos teisinės valstybės principų pažeidimas teismų praktikoje bei doktrinoje pripažįstamas tarptautinės viešosios tvarkos pažeidimu, negali būti laikomi pagrįstais.

Taigi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nesutiko su atsakovo prieštaravimu, kad, teismui pripažinus Baltarusijos Respublikos teismo nutartį, kuria atsakovui iškelta bankroto byla, ir pripažįstant bei leidžiant vykdyti užsienio arbitražo sprendimus, pažeidžiami tarptautiniai dvišaliai įsipareigojimai, nustatyti Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos sutartyje dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose, kenkiama geriems kaimynystės su užsienio valstybe santykiams, kad tai pripažįstama viešosios tvarkos pažeidimu ir yra pagrindas atsisakyti pripažinti užsienio arbitražo sprendimus. Kasacinis teismas rėmėsi jau suformuota savo praktika, t. y. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 7 d. nutartimi priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo Kipre registruotos įmonės Duke Investment Limited pareiškimą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje Londono tarptautinio arbitražo teismo (LCIA) sprendimą¹⁰⁹.

Toks viešosios tvarkos sampratos aiškinimas atitinka tarptautinę Niujorko konvencijos taikymo ir aiškinimo praktiką.

Vadovaudamasis užsienio teismų praktika profesorius V. Mikelėnas išskyrė tokius atvejus, kai galima laikyti, jog buvo pažeista viešoji tvarka:

- a) užsienio arbitražo sprendimo pripažinimas ir vykdymas prieštarautų Konstitucijos įtvirtintiems pagrindiniams teisės principams ir moralės normoms, pripažįstamoms tarptautiniu lygiu;
- b) arbitražo sprendimas įpareigoja šalį pažeisti imperatyviasias teisės normas ir nevykdyti teismo sprendimo;
- c) arbitražo sprendimas ar arbitražinis susitarimas išgautas prievarta, apgaule ar grasinimu;

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje pagal pareiškėjo Britų Virginijos salų bendrovės Westintorg Corp. prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Tarptautinio komercinio arbitražo teismo prie Rusijos Federacijos pramonės ir prekybos rūmų sprendimus, bylos Nr. 3K-7-132/2007.

- d) pažeisti sąžiningo proceso principai;
- e) konstatuotas arbitrų šališkumas ar priklausomumas;
- f) arbitražo sprendimas grindžiamas suklastotais įrodymais ir kt.¹¹⁰

Taigi galima teigti, kad paskutiniu metu formuojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti atitinka kitų valstybių tendenciją liberalizuoti Niujorko konvencijos taikymą ir aiškinimą. Tai turėtų skatinti verslo subjektus perduoti arbitražui nagrinėti daugiau ginčų ir iš tikrųjų sumažinti komercinių ginčų daugėjimą Lietuvos teismuose.

4. UŽSIENIO ARBITRAŽŲ SPRENDIMŲ VYKDYMAS

Pripažintas užsienio arbitražo sprendimas turi būti įvykdytas.

Tarptautinių ginčų sprendimo procesas neatsiejamai susijęs su teismo sprendimo ar arbitražo sprendimo vykdymu. JT Saugumo Tarybos teisė spręsti dėl priemonių, kurių reikia imtis, jei valstybė nesilaiko tarptautinio Teismo sprendimo. Ta teisė yra ribojama. Pirma, sprendimų nesilaikymas nebūtinai sukels grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui, todėl saugumo taryba negalės naudotis įgaliojimais pagal JT Chartijos VII skyrių. Antra, bet kuriuo atveju įgaliojimai priklauso nuo Saugumo Tarybos nuolatinių narių turimos veto teisės. Pavyzdžiui JAV vetavo rezoliuciją, parengtą Nikaragvai paprašius Tarybą imtis prieš Ameriką veiksmų po 1986 m. sprendimo *Nikaragvos* byloje.

Tarptautinio Teismo sprendimų laikymosi duomenys akivaizdžiai rodo, kad sprendimų laikymasis nėra nepriekaištingas: pavyzdžiui *Korfu sąsiaurio (Corfu Channel)*, *Žvejybos jurisdikcijos (Fisheries jurisdiction)*, *Įkaitų (Hostages)* ir kitose bylose buvo priimti sprendimai, kuriais atsakovai ilgą laiką buvo nepatenkinti; laikinųjų apsaugos priemonių laikymosi duomenys yra net blogesni. Nepaisant to, Tarptautinio Teismo sėkmė verčiau turi būti matuojama pagal Teismo indėlį apribojant ir sprendžiant ginčus, o ne pagal tai, kiek yra laikomasi Teismo priimtų sprendimų. Taip vertinant ir dėl fakto, kad į daugumą sprendimų, kurių nesilaikyta, įspūdingesni. Iš tiesų dažnai sprendimas yra tik vienas iš elementų gerokai platesnės strategijos siekti ginčą sureguliuoti iš esmės politiniais kanalais.

¹¹⁰ V. Mikelėnas. Tarptautinės privatinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001, p. 209.

Tarptautinio teismo sprendimai būtinai yra tarpvalstybiniai sprendimai ir todėl visiškai neįtikėtina, kad jų vykdymo būtų siekiama per nacionalinius teismus. Jei tokio vykdymo kada nors ir būtų reikalaujama, kiltų praktiškai neįveikiama kliūtis ir tai paaiškėjo ilgai trukusioje *Socobel* byloje. Belgijos kompanijos Socobel naudai ir Graikijos valstybės nenaudai buvo priimtas arbitražo sprendimas. Graikija nemokėjo; ir dėl daugybės formalių priežasčių, susijusių su to meto įstatymu dėl užsienio arbitražų sprendimų vykdymo, Socobel negalėjo pasiekti, kad sprendimas būtų vykdomas. Belgija ėmėsi šio reikalo ir 1939 metais iš Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo gavo sprendimą, kuriuo Graikija buvo įpareigota mokėti. Po Antrojo pasaulinio karo pagal Maršalo pagalbos programą Graikijai paskirtos lėšos buvo įmokėtos į Belgijos banką; ir Socobel, remdamasi Nuolatinio Teismo sprendimu, siekė, kad jos būtų areštuotos. Nors Graikijos paaiškinimas dėl suvereno imuniteto buvo atmestas, Belgijos teismas pripažino, kad Socobel negalėjo siekti Nuolatinio Teismo priimto sprendimo vykdymo, kadangi, *inter alia*, Socobel nebuvo jo šalis. Tai turi būti pamoka visų nevalstybinių subjektų pastangoms per nacionalinius teismus reikalauti tarptautinio Teismo sprendimų vykdymo. Tokia galimybė atsirastų, jei valstybė, o ne jos pilietis, reikalautų įvykdymo; bet čia išliktų sunkiai įveikiamos kliūtys, kylančios iš nacionalinės teisės nuostatų dėl valstybės imuniteto ir neteismingumo.

Mišriuose arbitražuose priimti sprendimai prieš valstybes yra kitokie. Neabejotina, kad tokie sprendimai įpareigoja valstybę, kuri turi juos vykdyti gera valia. Toje pačioje *Socobel* byloje Nuolatinis Teismas šį principą pripažino. Daugeliu atvejų sprendimai laikomi savanoriškais: pavyzdžiui, teigiama, kad apie 95% ICC sprendimų laikomi savanoriškais. Tačiau jei nesilaikoma, esama procedūrų tuos sprendimus vykdyti. Įprastai reikalavimai įvykdyti sprendimą turi būti keliami naudojantis mechanizmais, kurie nacionalinėse teisės sistemose bendrai prieinami besiginčijančioms šalims.

Derybos yra aiškiausia priemonė gauti satisfakciją iš pralaimėjusios šalies, nelinkusios vykdyti sprendimo; ir kaip pastebėta, nėra labai neįprasta, kad arbitražas nuo pat pradžių laikomas ne daugiau nei priemonė gauti arbitražo sprendimą, kuris vėliau bus pagrindu derėtis dėl galutinio ginčo sureguliuavimo. Ginčo šalies, nesančios valstybe, pilietybės valstybė gali įsikišti. Minėta, kad Saugumo Taryba savo įgaliojimais pagal JT Chartijos 94 straipsnį negali naudoti arbitražo sprendimų nevykdymo atveju, tačiau valstybės turi įvairių priemonių, kurių gali imtis vienašališkai, siekdamos daryti spaudimą valstybei, kad ši laikytųsi arbitražo ar Tarptautinio Teismo sprendimo. Pavyzdžiui, galima apriboti ar nutraukti diplomatinius santykius, sugriežtinti vizų tvarką ar prekybos reikalavimus, sustabdyti paskolas ar investicijas, užšaldyti nevykdančios sprendimo valstybines lėšas. Tačiau praktikoje netgi tiems keletui mišriųjų arbitražų sprendimų, kurių savanoriškai nesilaikyta, labai retai prireikė tokių veiksmų, kadangi esama įprastinių sprendimo įgyvendinimo sistemų, lengvai prieinamų šalims.

Reikėtų tinkamai įvardinti arbitražo sprendimų pripažinimą ir vykdymą. Pripažinimas įvyksta, kai teismas laiko sprendimą galutiniu ginčo sureguliuavimu tam, kad, pavyzdžiui, šalis negali bylinėtis dėl ginčo iš naujo. Vykdytas įvyksta tuomet, kai teismas, gavęs arbitražo sprendimą, laimėjusios šalies reikalavimu nurodo priemones jo vykdymui, kaip, pavyzdžiui, atsakovo turto areštą tokiu pačiu būdu, kaip tai būtų daroma teismo sprendimo atveju. Vykdytas suponuoja pripažinimą, tačiau apima daugiau; ir kai minimas vykdymas, šis terminas vartojamas kaip apimantis pripažinimą.

Vykdytas pagal teisę valstybės, kurioje yra arbitražo vieta, yra nesudėtingas. Jeigu valstybė leidžia ginčus spręsti arbitražu, suprantama, iš to seka leidimas kreiptis dėl priimtų sprendimų vykdymo į teismus¹¹¹.

Užsienio arbitražų sprendimų vykdymas yra šiek tiek problematiškesnis. Valstybė suinteresuota užtikrinti, kad būtų vykdomi tik teisingi sprendimai, ar, kitaip tariant, suinteresuota nesuteikti savo prievartos galiomis paramos neteisingsiems procesams. Ji taip pat suinteresuota išlaikyti tam tikrus esminius standartus; ji gali, pavyzdžiui, atsisakyti vykdyti sprendimus, kurie, pasirodo, skatina veikas, nesuderinamas su toje valstybėje vyraujančiais esminiais moraliniais principais, pavyzdžiui, sprendimus, kylančius iš kontraktų, neteisėtų toje valstybėje. Dėl šių priežasčių skiriasi nacionaliniai įstatymai, nustatydami sąlygas sprendimams, priimtiems kitose valstybėse esančių arbitražo teismų, kurių proceso nebuvo galima kontroliuoti, pripažinti. Be to, yra įvairių nacionalinių įstatymų dėl suvereno imuniteto ir dėl to sprendimus prieš valstybę lengviau įgyvendinti vienose valstybėse ir sunkiau – kitose. Šiais skirtumais, aišku, šalis naudojasi. Dažniausiai laimėjusi šalis sprendimui vykdyti pasirinks vieną iš valstybių, kurioje atsakovas turi turto, tačiau didžiulę įtaką pasirinkimui turės ir valstybės vidaus teisės normos, susijusios su vykdymu.

Įmanoma, kad valstybė bus priėmusi nacionalinį įstatymą dėl užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo, kuris yra išimtinai valstybės reikalas, nepriklausomą nuo bet kokio tarptautinio režimo. Tačiau pageidautina, kad, vykdant arbitražo sprendimus, būtų užtikrintas tam tikras numatomumo ir abipusiškumo lygis ir todėl šiuo tikslu buvo sudaryta daug tarptautinių susitarimų. dėl tarptautinio komercinio arbitražo ir 1975 metų Amerikos vidaus konvencija dėl tarptautinio komercinio arbitražo.

Tarp jų yra ir 1927 metų Ženevos konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų vykdymo, Amano arabų konvencija dėl komercinio arbitražo, 1961 metų Europos konvencija.

¹¹¹ Žr. 1923 m. Ženevos protokolą dėl arbitražo sąlygų.

Šiuo metu svarbiausia yra 1958 metų Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo. Jos pranašumą pabrėžia tas faktas, kad UNCITRAL pavyzdinis įstatymas, skirtas būti pavyzdžiu nacionaliniams arbitražo įstatymams neatsižvelgiant į tai, ar konkrečios valstybės yra Niujorko ar kitos arbitražo konvencijos dalyvės, yra parengtas Niujorko konvencijos nuostatomis.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Išanalizavus Lietuvos ir kelių atskirų valstybių arbitražo įstatymus ir teisminę praktiką, galima daryti išvadą, kad Lietuvai ratifikavus Niujorko konvenciją užsienio arbitražų sprendimų pripažinimas ir įgyvendinimas yra reguliuojami panašiai. Tačiau, nors mūsų šalies teismai dažnai Niujorko konvencijos normas interpretuoja siaurai, taip užtikrindami arbitražo sprendimų pripažinimą, pasitaiko atvejų, kai jie tam tikrais klausimais priima skirtingus sprendimus. Tokią išvadą galima daryti išanalizavus Lietuvos apeliacinio ir Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis, priimtas užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo klausimais.

Darbe pabandžiau atskleisti užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo sąvoką – tai tokios teisinės galios suteikimas užsienyje priimtam arbitražo sprendimui, kokia turi Lietuvos Respublikos teritorijoje priimti arbitražo sprendimai. Nustačiau, kad užsienio arbitražų sprendimų pripažinimas yra būtina arbitražo sprendimo vykdymo prielaida, kad Lietuvos Respublikoje gali būti vykdomi tik pripažinti užsienio arbitražo sprendimai, nes tik pripažintas arbitražo sprendimas įgyja *res judicata* galią ir tampa vykdytinas.

Analizavau Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo taikymą ir apibendrinau teismų praktiką, kurių analizė rodo, kad užsienio arbitražų sprendimų pripažinime ir įgyvendinime yra palikta keletas spragų. Tam, kad būtų galima padidinti užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir įgyvendinimo efektyvumą, reikėtų numatyti tam tikrus terminus. Pirmiausia reikėtų numatyti prašymo dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo pateikimo senaties terminą. Nenustatytas senaties terminas sukelia tam tikrų neaiškumų: neaišku, ar čia taikomas senaties terminas numatytas teismų sprendimams, ar senaties termino nenumatymas reiškia, kad prašymas dėl arbitražo sprendimo pripažinimo ir įvykdymo gali būti paduotas bet kada. Senaties termino nustatymas būtinas, kad šalis būtų tikra, jog teismas neatsisakys pripažinti ir įvykdyti arbitražo sprendimo dėl senaties termino praleidimo. Atsižvelgiant į užsienio valstybių praktiką ir senaties terminus, nustatytus teismų sprendimams, reikėtų papildyti CPK 811 straipsnį, nustatant analogišką, kaip ir teismo sprendimams, terminą užsienio arbitražo sprendimui pateikti pripažinti.

Darytina išvada, kad nors užsienio arbitražų sprendimų pripažinimui ir taikoma nacionalinė procesinė teisė, tačiau šios srities valstybės reguliavimo teisės yra apribotos. Apribojimas pasireiškia tuo, kad ji negali taikyti blogesnių sąlygų užsienio arbitražų sprendimų įgyvendinimui nei nacionalinio arbitražo sprendimams. Tai reiškia, kad jeigu nacionaliniai teisės aktai numato palankesnę užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo standartą nei Niujorko konvencija, taikomi nacionaliniai teisės aktai. Taip pat, jeigu nacionaliniai teisės aktai numato

geresnes sąlygas nacionaliniams arbitražo sprendimams vykdyti nei Niujorko konvencija, užsienio arbitražo sprendimams turi būti taikomi nacionaliniai įstatymai. Kai nacionaliniai įstatymai numato nacionaliniam arbitražo sprendimui mažiau palankų vykdymo režimą nei užsienio arbitražo sprendimams numato Niujorko konvencija, turi būti taikomos Niujorko konvencijos nuostatos.

Taigi užsienio arbitražo sprendimų vykdymui ne visais atvejais suteikiamas nacionalinių arbitražo sprendimų pripažinimo režimas. Nacionalinė procesinė teisė turi numatyti kompetentingą valdžios instituciją, turinčią jurisdikciją spręsti arbitražo sprendimų pripažinimo klausimus, vykdymo senaties terminą ir kitas vykdymo sąlygas.

Tenka pripažinti, kad nuo to, kaip Lietuvos teismai taiko Niujorko konvencijos nuostatas, priklauso, ar užsienio įmonės ar investuotojai, sudarydami sutartis su Lietuvos ūkio subjektais, numatys galimybę spręsti kylančius ginčus arbitraže. Nuo to, kaip Lietuvos teismai, konkrečiai – Lietuvos apeliacinis teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, taiko Niujorko konvenciją ir aiškina jos nuostatas užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo klausimu, priklauso užsienio partnerių pasitikėjimas Lietuvos teismais.

Tais atvejais, kai netinkamai taikant ir aiškinant Konvencijos nuostatas bus nepripažįstami užsienio valstybių arbitražų sprendimai ar stabdomas jų pripažinimas ir vykdymas, užsienio subjektai gali palaikyti mūsų valstybę nepalankia arbitražui ir nenorės numatyti arbitražinės išlygos dėl ginčų sprendimo arbitraže sutartyse, kurios sudaromos su Lietuvos ūkio subjektais.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pabrėžęs, kad Lietuva, ratifikuodama Niujorko konvenciją, įsipareigojo pripažinti užsienio arbitražų sprendimus. Tapdama šios Konvencijos dalyve, Lietuva taip pat įsipareigojo tinkamai taikyti Niujorko konvencijos V straipsnyje nustatytus užsienio arbitražų nepripažinimo pagrindus. Užsienio arbitražo nepripažinimas Niujorko konvencijoje neįtvirtintu pagrindu arba netinkamas šios konvencijos aiškinimas ir taikymas reikštų Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų pažeidimą.

Teismų praktikos analizė rodo, kad dauguma prašomų pripažinti Lietuvoje užsienio arbitražų sprendimų yra pripažįstami atmetant atsakovų prieštaravimus dėl nepripažinimo. Tačiau yra keletas atvejų, kai užsienio arbitražų sprendimai nepripažįstami, juolab, kad jie nepripažįstami abejotinu pagrindu.

Vis dėlto, nors užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo procedūra ir yra gana gerai sureguliuota, kai kurie klausimai dar nėra visapusiškai išspręsti - nėra aišku, kiek laiko trunka arbitražo sprendimų dėl vykdymo ir pripažinimo įregistravimas ir pats nutarties priėmimo procesas, t. y. nėra numatytas prašymo dėl arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo

išnagrinėjimo terminas. Be to, nėra įmanoma sužinoti, kiek buvo priimta nutarčių vykdyti arbitražinio teismo sprendimus ir kiek kartų buvo atsisakyta tai padaryti.

Analogiškai reikėtų numatyti ir prašymų dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo išnagrinėjimo procesinį terminą. Tokio termino nustatymas leistų šalims tiksliau nustatyti ginčo išlaidų dydį, o teismai negalėtų vilkinti proceso. Atsižvelgiant į Lietuvos apeliacinio teismo praktiką, toks terminas galėtų būti ne ilgesnis kaip šeši mėnesiai nuo užsienio arbitražo sprendimo pateikimo.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas yra priimtas daugiau kaip prieš 10 metų ir praktiškai nėra keistas. Iš vienos pusės tai rodo, kad jis atitinka pasaulinę tokių įstatymų praktiką ir Niujorko konvenciją, iš kitos – ir jame yra keistinių dalykų. Mano nuomone, Komercinio arbitražo įstatymo nuostatos per griežtai reguliuoja antrosios grupės atsisakymo pripažinti ir vykdyti užsienio arbitražų sprendimus pagrindus bei arbitražo sprendimo apskundimo pagrindus, kurie yra per griežti. Ypač keistina nuostata, kad teismai privalo naikinti arbitražo sprendimą, jei teismas nustato, kad ginčas nearbitruotinas ar nustato viešosios tvarkos pažeidimą. Neatmetama galimybė, kad taip panaikintas arbitražo sprendimas gali būti pripažintas ir įvykdytas kitoje šalyje, nes užsienio teismai gali vykdyti ir panaikintą sprendimą, jeigu tai daryti laikys tinkama.

Komercinį arbitražo įstatymą taip pat būtų galima papildyti nuostatomis, reguliuojančiomis atvejus, kai šalys arbitražiniame susitarime numato lyginį arbitrų skaičių.

Pagrindinis dalykas, kad arbitražo populiarinimu turi būti suinteresuota valstybė, nes būtų sumažintas komercinių ginčų srautas valstybės teismuose, teisėjų darbo krūvis, būtų taupomos valstybės biudžeto lėšos, skirtos teismų sistemai išlaikyti. Ir atvirkščiai, jeigu teismų praktika bus nepalanki ir nepagrįstai griežta arbitražui, verslininkams, o visų pirma užsienio investuotojams, Lietuva bus žinoma kaip itin nepalanki arbitražui šalis.

Ar ginčų sprendimas arbitražu taps populiarus Lietuvoje, iš dalies priklauso nuo teismų praktikos. Jeigu teismai sugebės užtikrinti liberalų, t.y. arbitražui palankų, teisės aiškinimą ir taikymą, arbitražo populiarumas didės.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

Recognitions of foreign arbitral awards in the Republic of Lithuania

Lithuania, being a very dynamic region, develops intensively its laws on arbitration. Nevertheless, the practice of the local courts is still very poor and that is the main motive why the author of the article decided to investigate the practice of other countries on arbitration, specifically – the practice of recognition and enforcement of international arbitration awards.

The work compares and analyses new tendencies in the development of recognition and enforcement of foreign arbitration awards, the practice of foreign courts in this area and the positions of foreign and Lithuanian legal acts on arbitration.

Guided by such investigation the author of the work raises the similarities and differences in the regulation of foreign arbitration awards throughout different countries. That leads to the conclusion that some positions or terms are interpreted in the courts or regulated in the legal acts of different countries not unilaterally or even differently in the area. Such situation does not assure that the arbitration awards will be successfully enforced and does not contribute to the convenience of both – the parties and the courts. Nevertheless, the process of unification is still developing and is still in great need.

The investigation also gives grounds to the author's recommendations for the improvement of Lithuanian legal acts on arbitration. Author recommends to define some terms of the process of recognition and enforcement of foreign arbitration awards, to change some grounds for the renunciation of recognition and enforcement of foreign arbitration awards and to provide the procedure for the formation of the arbitration court when parties agreed in the contract on the even number of arbitrators.

PANAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos ir tarptautiniai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija.
2. 2002 m. vasario 28 d. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr.36-1340, Nr. IX-743.
3. 1996 m. balandžio 2 d. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas, valstybės žinios, 1996, Nr. 39-961, Nr. I-1274.
4. 1958 m. Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo. Valstybės žinios, 1995, Nr. 10-208.
5. Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. I-760 „Dėl 1958 metų Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo“.
6. 1956 m. Tarptautinio krovinių vežimo keliais konvencija (CMR). Valstybės žinios, 1998, nr. 107-2932.
7. 1965 m. Hagos konvencija dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse ir komercinėse bylose įteikimo užsienyje. Valstybės žinios, 2000, Nr. 44-1252.
8. 1970 m. Hagos konvencija dėl įrodymų civilinėse ir komercinėse bylose priėmimo užsienyje. Valstybės žinios, 2000, Nr. 44-1250.
9. 1968 m. Europos konvencija dėl informacijos apie užsienio teisę. Valstybės žinios, 1996, Nr. 16-414.
10. 1980 m. JTO konvencija dėl tarptautinių prekių pirkimo-pardavimo sutarčių. Valstybės žinios, 1995, Nr. 102-2283.
11. 1961 m. balandžio 21 d. Europos konvencija dėl tarptautinio komercinio arbitražo.
12. 1976 m. gruodžio 15 d. Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisijos (UNCITRAL) arbitražo taisyklės.
13. Tarptautinių prekybos rūmų (ICC) arbitražo taisyklės.
14. 1923 m. Ženevos protokolas dėl arbitražinių išlygų.
15. 1927 m. Ženevos konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų.

Specialioji literatūra

1. J.Collier, V.Lowe. Ginčų sprendimas tarptautinėje teisėje: institucijos ir procedūros. Vilnius: Eugrimas, 2002.
2. G. Dominas, V. Mikelėnas. Tarptautinis komercinis arbitražas.– Vilnius: Justitia, 1995.
3. V. Mikelėnas. Tarptautinės privatinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001.
4. Valentinas Mikelėnas. Užsienio teismų ir arbitražų sprendimų pripažinimas ir vykdymas Lietuvos Respublikoje (paskaitos, skaitytos Lietuvos teisėjų mokymo centre, metmenys), V., 1999.
5. V.Gaivenis, A.Valiulis. Notarinė praktika: Klausimai ir atsakymai II. Vilnius: Justitia, 1998.
6. E.Ivanauskienė. Komercinių arbitražų sprendimų įgyvendinimo aktualijos. Kaunas. VDU. 2000.
6. V.Nekrošius. Notariato teisė. Kaunas: Dangerta, 1997.

Praktinė medžiaga

1. 2004 m. gruodžio 16 d. Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-552/2004 dėl bylos dėl užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo;
2. 2004-12-16 Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartis Nr. [3k-7-552](#) "Parekss banka" v. UAB "Partex lizingas";
3. 2004-12-15 Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartis Nr. [3k-3-687](#) AAB Magnitagorsko metalurginė metalo dirbinių gamykla v. UAB "Radvina";
4. 2004-11-17 Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartis Nr. [3k-3-612](#) A.Vaičio II v. K.Czarniecki firma "SCHWARZ";
5. 2003-11-25 Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartis [3K-7-999](#) RAB "Szolmar K-T" v. UAB "Ukmedė";
6. 2003-09-08 Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartis Nr. [3K-3-782](#) "Yusimi Corporation" v. UAB "Cygnus";
7. 2003-02-26 Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartis Nr. [3K-3-278](#) Černigovo valstybinio miškų ūkio susivienimas "Černigovles" v. AB "Alytaus chemija";
8. 2002-01-21 Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartis Nr. [3K-3-145](#) APATIT FERTILIZERS S. A. v. AB "Lifosa";
9. 2002-01-21 Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartis Nr. [3K-3-146](#) APATIT FERTILIZERS S. A. v. AB "Lifosa";
10. 2001-05-28 Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartis Nr. [3K-3-632](#) Heidelberg Balticum Ltd. v. UAB "Etnomedijos spauda";
11. 2001-05-14 Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartis Nr. [3K-3-566](#) AB "Marketing Servis" v. AB "Nemunas";
12. 2001-04-18 Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartis Nr. [3K-3-460](#) Dimitrovgrado autoagregatų gamykla v. Firma "Apikis";
13. 2001-02-21 Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartis Nr. [3K-3-222](#) Kauno 3-oji statybos ir remonto AB v. UAB "Trest Krivorižstalkonstrucija";
14. 2001-02-05 Lietuvos Aukščiausio Teismo nutartis Nr. [3K-3-150](#) VĮ "Beleksport" v. UAB "Ega".

Jolita Mickevičienė